

”OLENKO LEIKIN MAHDOLLISTAJA VAI ESTÄJÄ”

- VARHAISKASVATTAJAN ROOLI PÄIVÄKODIN LEIKKITOIMINNASSA

Katja Ilkanheimo

Opinnäytetyö, kevät 2018

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalian koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) +

Lastentarhanopettajan virkakelpo-
isuus

TIIVISTELMÄ

Ilkanheimo, Katja. ”Olenko leikin mahdollistaja vai estäjä”. Varhaiskasvattajan rooli päiväkodin leikkitoiminnassa. Helsinki, 2018, 63 sivua, 3 liitettä. Diakoniammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK), lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyö toteutettiin Helsingin kaupungin päiväkoti Kytöniityssä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millaisia rooleja varhaiskasvattajilla on leikkitoiminnassa. Tutkimuskysymykset käsittelivät leikin merkitystä päiväkodin leikkitoiminnassa ja kasvattajan roolia leikissä. Tarkoituksena oli nostaa esiin päiväkodin työntekijöiden kokemuksia siitä, miten varhaiskasvattaja voi tukea ja edistää pitkäkestoista leikkiä, sekä avata leikin merkitystä lapsen hyvinvoinnissa, kehityksessä ja oppimisessa.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin avoimista kysymyksistä rakennettua, paperista kyselylomaketta. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat 0–6-vuotiaiden lasten kanssa työskentelevät varhaiskasvattajat. Kyselylomakkeet jaettiin päiväkoti Kytöniityn työntekijöille huhtikuussa 2017. Kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista ja tapahtui nimettömästi. Kyselyn toteuttamishetkellä päiväkodissa oli 13 työntekijää, joista 6 vastasi kyselyyn. Tutkimusaineisto analysoitiin syksyllä 2017 aineistolähtöisen sisällönanalyysin ja teemoittelun avulla.

Leikin koettiin yksimielisesti tukevan lapsen oppimista ja hyvinvointia. Varhaiskasvattajat näkivät, että lapsi oppii leikissä monipuolisesti sosiaalisia ja vuorovaikutuksellisia taitoja. Varhaiskasvattajat tunnustivat leikin vahvan ja näkyvän roolin päiväkodin toiminnassa. Leikkiä käytettiin työvälineenä oppimisen vahvistamisessa. Varhaiskasvattajat nostivat esiin seuraavat kasvattajan roolit: ohjaaja, tukija, heittäytyjä, rikastuttaja, mukana leikkijä, mallin antaja, havainnoitsija ja rohkaisija. Varhaiskasvattajat painottivat erityisesti leikin mahdollistajan ja tukijan roolin tärkeyttä.

Varhaiskasvattajat kokivat, että leikkiin vaikuttaa ratkaisevasti leikkiympäristössä vallitseva asenne leikkiä kohtaan. Varhaiskasvattajat näkivät, että leikin tutkiminen edellyttää kasvattajan arvostusta lasten leikkiä kohtaan, kasvattajan sensitiivisyyttä tunnistaa lasten tuen tarpeita ja kykyä heittäytyä leikkiin.

Asiasanat: varhaiskasvatus, leikki, kasvattajan rooli, laadullinen tutkimus, kyselylomake

ABSTRACT

Ilkanheimo, Katja. "Am I an enabler or a disabler in play?" The role of early childhood education workers in the play activities in daycare. 63p., 3 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2018. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

Purpose of the thesis was to clarify the roles of early childhood education workers in children's play. The aim was to discover the views of early childhood education workers in supporting play. The thesis has two research questions: What is the significance of play in early childhood education? What kind of roles early childhood education workers take within play? The thesis was done in Kytöniitty, a daycare center of the City of Helsinki.

As for methods, a questionnaire with open-ended questions was shared to the early childhood education workers. The data was collected by questionnaire in April 2017 in Kytöniitty daycare center. The participation was voluntary, and the questionnaire was answered anonymously. There were 13 early childhood education workers at the time of the survey and 6 of them participated. The data was analyzed with methods of qualitative research.

The main results of this thesis showed that play is a fundamental part of the early childhood education, as well as children's learning and welfare. Play was used as a method to enforce children's social skills and learning. Different roles of early childhood education worker in children's play were identified. An early childhood education worker was considered as a mentor, a supporter, an enricher, a player, an enabler, a role model, an observer, an encourager and one who throws oneself in the play. The importance of a supporter and an enabler were particularly underlined.

How much early childhood education workers appreciate play was considered to have an impact on children's play. Furthermore, supporting play was seen to require early childhood education worker's skill to throw oneself into the play and to sensitively recognise children's needs.

Keywords: early childhood education, play, role of early childhood education worker, qualitative research, questionnaire

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 LEIKKI ILMIÖNÄ	8
2.1 Leikin merkitys lapsen kehityksessä	8
2.2 Leikin kehittyminen	9
2.3 Leikki varhaiskasvatuksessa	11
3 KASVATTAJAN ROOLI LEIKISSÄ	14
3.1 Leikin tukija	14
3.2 Leikin havainnoitsija	16
3.3 Ristiriitatilanteiden ratkoja	16
3.4 Edellytysten luoja	18
3.5 Mallin antaja	19
3.6 Leikkijä	20
4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	23
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
5.1 Tutkimusympäristö	24
5.2 Kohderyhmä	25
5.3 Tutkimusmenetelmä	25
5.4 Kyselylomake	26
5.5 Aineiston analysointi	28
6 TUTKIMUSTULOKSET	31
6.1 Leikin merkitys päiväkodin toiminnassa	31
6.2 Varhaiskasvattajan rooli leikissä	33
6.3 Yhteenveto tutkimustuloksista	35
7 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	37
7.1 Eettisyys	37
7.2 Luotettavuus	39
8 POHDINTA	42
8.1 Varhaiskasvattaja mahdollistaa ja tukee leikkiä	42
8.2 Leikin merkitys sosiaalisten taitojen oppimisessa	43
8.3 Ammatillinen kasvu	45
8.4 Johtopäätökset ja jatkotutkimukset	47

LÄHTEET	49
LIITE 1: Saatekirje	57
LIITE 2: Kyselylomake	58
LIITE 3: Kasvattajan rooli päiväkodin leikkitoiminnassa	61

1 JOHDANTO

Leikkiä voidaan kuvata toiminnaksi, jonka avulla lapsi ilmaisee itseään, omaa sisäistä maailmaansa, kokemuksiaan ja havaintojaan sekä hahmottaa maailmaa ympärillään. (Helenius & Lummelahti 2013, 14). Leikin merkityksestä varhaiskasvatuksessa on ollut viime aikoina kansainvälistä keskustelua, erityisesti varhaiskasvattajan roolista leikissä (Munter 2013, 114).

Varhaiskasvattajan rooli leikissä on näkynyt myös varhaiskasvatuksen kehittämistyössä. Kehittämistyötä on järjestänyt esimerkiksi vuonna 2005–2016 toiminut varhaiskasvatuksen kehittämis- ja koulutusyhteistyöverkosto VKK-Metro. VKK-Metroon kuului pääkaupunkiseudun päiväkotiyksiköitä, jotka vaihtuivat kunkin kehittämiskauden myötä. VKK-Metron myötä kehitettiin esimerkiksi 4-vuotiaan kehitystä ja hyvinvointia arvioiva Hyve-malli. Vuosien 2014–2016 kehittämiskauden teemana oli leikin ja leikillisten oppimisympäristöjen kehittäminen. Tavoitteena oli muun muassa tutkia leikkiä lasten kasvu- ja oppimisympäristönä ja vahvistaa aikuisen roolia leikkiin perustuvassa lapsilähtöisessä pedagogiikassa. (Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus i.a.) Opinnäytetyöni lähtökohtana oli työelämän yhteistyötahon kokemukset leikin kehittämisestä yhdessä VKK-Metron kanssa. Yhteistyöpäiväkoti kuului VKK-Metron kehittäjäyksikköpäiväkoteihin ja päiväkodissa kehitettiin hankkeen aikana leikkitoimintaa aikuisen osallistumisen ja leikin jatkuvuuden näkökulmista.

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Sen tarkoituksena on selvittää, millainen rooli varhaiskasvattajalla on päiväkodin leikkitoiminnassa. Tutkimuskysymykseni ovat, millainen merkitys leikillä on varhaiskasvatuksessa ja millaisia rooleja varhaiskasvattajalla on leikissä.

Kiinnostuin leikin tukemisesta, kun suoritin harjoittelut VKK-Metron hankkeeseen kuuluvissa päiväkotiyksiköissä. Päiväkotien työntekijät kokivat leikin tukemisen ja leikkiosaamisen erittäin tärkeäksi varhaiskasvattajan työssä. Valitsin opinnäytetyön aiheen myös siksi, että se tukee ammatillista kasvuani. Tavoit-

teenani on saada sosionomin (AMK) –tutkinnon yhteydessä lastentarhanopettajan virkakelpoisuus, ja työskennellä tulevaisuudessa lastentarhanopettajana.

2 LEIKKI ILMIONÄ

Leikkiä voidaan määritellä lukuisilla eri tavoilla, esimerkiksi klassisten leikin teorioiden avulla. Spencerin teorian mukaan leikin tarkoitus on purkaa hermostollista energiaa jäljittelemällä käytöstä, joka edistää olemassaoloa. Hallin teoria puolestaan tarkastelee leikkiä toimintana, joka jäljittelee kehitysvaiheita. Esimerkiksi vesileikit toistavat sikiökauden vaiheita. (Kari & Risteelä 2004, 7, 15.) Vygotskyn teorian mukaan leikki on luovaa ja esteettistä toimintaa (Hakkarainen 2008, 100). Leikki luo lapselle haasteita ja leikissä lapsi kykenee tekemään asioita, joihin hän ei leikin ulkopuolella vielä pysty (Koivula & Hännikäinen 2017, 78). Leikki kumpuaa lapsen omasta elämästä ja hänelle merkittävistä kokemuksista, minkä johdosta lapsi kokee leikin mielekkäänä (Munter 2013, 151). Lapsen varhaisina vuosina leikki on kaikkein merkityksellisintä (Kalliala 2012, 204).

2.1 Leikin merkitys lapsen kehityksessä

Leikin merkittävyys lapsen terveyden, hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta on tunnustettu Yhdistyneiden kansakuntien Yleissopimuksessa lapsen oikeuksista (Lapsen oikeuksien komitea 2013, 4). Leikki edistää lapsen fyysistä, kognitiivista, sosiaalista ja emotionaalista kehitystä monin tavoin. Esimerkiksi leikki edistää lapsen karkea- ja hienomotoriikkaa, aistihavaintoja sekä kehon ja tilan hahmottamista. Se myös kehittää lapsen ajattelua, kieltä, ongelmanratkaisutaitoja, luovuutta, syy-seuraussuhteiden ymmärtämistä, vuorovaikutustaitoja, sukupuoli-roolien tiedostamista, eläytymiskykyä, itsetuntoa ja identiteetin löytämistä. (Järvinen ym. 2012, 66, 210; Koivunen & Lehtinen 2015, 167.) Goldsteinin (2012) mukaan leikki voi lievittää stressiä, ahdistusta ja vihan tunnetta sekä vahvistaa joustavuutta, avoimuutta ja tyyneyden tunnetta (Ojala 2015, 145). Leikissä lapsi voi myös työstää aiempia epäonnistumisiaan ja tämän hetken ristiriitoja (Siljämäki 2015, 16) sekä käsitellä elämäntapahtumiaan ja kokemuksiaan, kuten lääkärissä käyntiä (Sinkkonen 2008, 236).

Leikissä lapsi voi harjoitella erilaisia sosiaalisia taitoja, kuten muiden mielipiteiden huomioonottamista, tekemään kompromisseja, solmimaan ja säilyttämään ystävyysuhteita sekä ilmaisemaan omat mielipiteensä (Repo 2012, 180). Leikkikaverit tuottavat iloa lapselle ja erityistä tukea tarvitsevat lapset voivat tuntea olevansa samanvertaisia kuin muut lapset (Halenius & Suhonen 2005, 74). Yhteisleikissä yksi lapsi ei voi itse päättää leikin kulusta eikä toisten osallistujien reaktioita ja tulevia tapahtumia voi tietää ennalta. Leikissä siis korostuu vastavuoroisuus, prosessikeskeisyys ja ennustamattomuus. (Hakkarainen 2010, 245.) Lapsi saattaa leikkiä myös yksin (Järvinen ym. 2012, 71) ja lapselle tulee tarjota mahdollisuus vetäytyä yksin leikkimään (Leinonen 2014, 19).

Varhaislapsuudessa leikki vaikuttaa aivojen rakenteen, aivotoiminnan ja keskushermoston kehitykseen (Hakkarainen & Bredikyte 2013, 141). Jotta lapsen kognitiiviset taidot kehittyisivät parhaalla mahdollisella tavalla, lapsen on saatava toteuttaa eri liikemuotoja, kuten hyppimistä ja kierimistä. Leikkiin kuuluva liike on edellytys hermoston, aivojen sekä kehon ja silmän yhteistoiminnan kehittymisen kannalta. Erityisesti tasapainoelinten kehitys vaatii voimakasta liikettä ja siksi lasten rajut leikit tulisi sallia. (Kari & Risteelä 2004, 11.)

Lasten sukupuoli näkyy leikissä ja leikin valinnassa. Tyttöjen leikkien tyypillisiä piirteitä ovat yhdessä sopiminen ja oman vuoron odottaminen, kun taas pojille kilpaileminen on tunnusomaista. Lisäksi poikien leikeissä korostuu tyttöjen leikkejä enemmän fyysisyys, toiminnallisuus sekä äänekkyyys. (Koivunen & Lehtinen 2015, 136.) Kasvattaja voi tiedostamattaan ohjata lapsia sukupuoliväritteeseen toimintaan tarjoamalla lapsille leikkejä sukupuolen mukaan, esimerkiksi tytöille nukkeja ja pojille rakentamista. (Koivunen & Lehtinen 2015, 136.) Kuitenkaan kaikki lapset eivät leiki sukupuolelleen pidettyjä tyypillisiä leikkejä, eikä kaikkien lasten tule mahtua tiettyyn lokeroon. Osa lasten leikeistä on myös sukupuolineutraaleja leikkejä. Lasta ei saa ohjata eikä häneltä tule vaatia sukupuolelleen tyypillistä leikkiä. (Sinkkonen 2008, 240, 246.)

2.2 Leikin kehittyminen

Leikki kehittyy ja muuttuu lapsuuden eri vaiheissa. Vauva tutustuu omaan kehoonsa aluksi toimintaleikeissä ja myöhemmin alkavat esineleikit. Rinnakkais-

leikki eli leikki, jossa lapsi tarkkailee toisen lapsen leikkimistä, alkaa toisen ikävuoden aikana. 4–5-vuotiaana alkavat roolileikit, jotka voivat olla hyvin pitkäkestoisia ja luovia. Sääntöleikit, kuten liikuntaleikit ja erilaiset pelit, alkavat kiinnostaa lasta 5–6-vuotiaana, ja esi- ja alakouluikässä alkavat näytelmäleikit. (Järvinen ym. 2012, 68–69.) Leikin kehitysvaiheet esitetään kuitenkin leikkitutkimuksen teorioissa eri tavoin, riippuen tutkimuksen kulttuuri- ja yksilökeskeisestä suuntautumisesta. Esimerkiksi Piagetin (1972) mukaan vauvaiässä leikki on sensoris-motoristista leikkiä, kaksivuotiaana rakenteluleikkiä, kolmen ikävuoden jälkeen kuvitteluleikkiä, neljän vuoden iässä sosio-dramaattista leikkiä ja seitsemän ikävuoden jälkeen sääntöleikkiä. Parten (1932) teoria peräänkuuluttaa leikin sosiaalista kehitystä, jonka mukaan leikin vaiheita ovat vapaa leikki, yksin leikkiminen, sivusta seuraaminen, rinnakkaisleikki, assosiativinen leikki ja vuorovaikutusleikki. (Hakkarainen & Bredikyte 2013, 18.)

Leikki kehittyy eri ikävaiheissa, mutta jokaisen lapsen kasvu on yksilöllistä. Varhaiskasvattajan pitää selvittää jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet ja kehitystaso, jotta pystyy parhaiten tukemaan lapsen leikkimistä. (Järvinen ym. 2012, 65, 67–68, 71.) Vygotskyn teoria lähikehityksen vyöhykkeestä kuvaa lapsen kehityksen rakentuvan kahdesta eri tasosta. Nykyinen taso kuvaa sitä tasoa, jossa lapsi osaa toimia itsenäisesti ja kehityksen taso kuvaa sitä tasoa, jossa lapsi voi toimia aikuisen tai pidemmälle kehittyneen lapsen tukemana. Vygotsky on nimenyt näiden tasojen välisen eron lähikehityksen vyöhykkeeksi. (Järvinen 2012 ym. 65, 67–68, 71; Reunamo & Käyhkö 2014, 66.) Lopulta asiat, jotka lapsi osaa tehdä aikuisen avustuksella, muuttuvat lapsen omiksi taidoiksi (Reunamo & Käyhkö 2014, 66).

Vygotskyn lähikehityksen vyöhykettä voidaan tarkastella myös kolmesta eri näkökulmasta. Lähikehityksen vyöhyke voi tarkoittaa saavutetun ja mahdollisen kehityksen välistä etäisyyttä, lapsen ja häntä osaavamman henkilön välisen vuorovaikutuksen laatua, tai suhdetta nykyisten muutosten ja tulevien mahdollisuuksien välillä. Vygotskyn mukaan leikki muodostaa aina lähikehityksen vyöhykkeen. Leikin asema kulttuurissa vaikuttaa siihen, millaista leikkipedagogiikka on ja miten kasvattaja auttaa lasta leikin lähikehityksen vyöhykkeellä. (Hakka-

rainen 2010, 241–242, 244–245.) Osallistumalla lasten leikkiin kasvattaja voi mahdollistaa lähikehityksen vyöhykkeen (Lehtinen & Koivula 2017, 144).

Yhteiskunta ja sen arvot heijastuvat leikkiin. Aiemmin eri-ikäiset lapset leikkivät yhdessä ulkona ja siten oppivat toisiltaan, nykyään leikkiäidot opitaan vanhemmilta kotona (Komi 2014a, 48). Lisäksi ohjatun harrastus- ja liikuntatoiminnan merkitys lasten arjessa on lisääntynyt, minkä seurauksena asuinalueiden pihoilla leikkii tänä päivänä huomattavasti vähemmän lapsia kuin aiemmin. Pihat leikkiympäristöinä ovat myös köyhtyneet eivätkä niinkään mahdollista liikkuvaa leikkiä. (Kari & Risteelä 2004, 5–6.) Lapsuus kestää vähemmän aikaa kuin ennen, sillä lasten toivotaan kasvavan ja oppivan yhä varhaisemmassa vaiheessa. Omaehtoinen, eli lapsen itse keksimä ja ohjaama, leikki on hiipunut. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2012, 65–66.) Yhtenä syynä tähän pidetään lasten liiallista aikaa television ja tietotekniikan parissa sekä sitä, että leikin kehittämisen sijaan keskitytään lasten kasvaviin erityistarpeisiin. Mielikuvitusleikin vähentyminen huolestuttaa tutkijoita, sillä mielikuvitusleikki vahvistaa tehokkaasti kouluvalmiuksia. Mielikuvitusleikki kehittää aivojen rakenteita ja tämän katsotaan ennustavan lapsen oppimismenestystä todennäköisemmin kuin lapsen älykkyydosamäärä. (Komi 2014a, 48–49.)

2.3 Leikki varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatus on lapsen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuus, joka on suunnitelmallista, tavoitteellista ja erityisesti pedagogiikkaa painottavaa (Varhaiskasvatuslaki 8.5.2015/580). Se täydentää ja tukee vanhempien kasvatustyötä, ja se on osa koulutusjärjestelmää. Varhaiskasvatusta ohjaa varhaiskasvatuksen perusteet, joka on Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys. Se velvoittaa varhaiskasvatuksen järjestäjiä ja sen tavoitteena on laadukas ja yhdenvertainen varhaiskasvatus valtakunnallisesti. Leikki kuuluu varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Sen mukaan kasvattajien tulee tunnistaa leikkiä haittaavat tekijät, edistää leikkiä suunnitelmallisesti, kehittää oppimisympäristöjä sekä havainnoida ja dokumentoida leikkiä. Yhteisön tehtävänä on kannustaa leikkiin, mielikuvituksen käyttöön ja luovuuteen, sekä antaa aikaa,

tilaa ja rauhaa leikille. Varhaiskasvatukseen tulee mahdollistaa erilaiset leikit ja antaa kaikille lapsille mahdollisuus olla mukana yhteisissä. Leikki on merkittävä työtapa varhaiskasvatuksessa ja se lisää yhteisöllisyyttä. (Opetushallitus 2016, 8–10, 29, 38–39.)

Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa leikkiä arvostetaan, erityisesti vapaata leikkiä. Vapaalla leikillä tarkoitetaan sitä, että lapsi itse valitsee leikin, leikkipaikan ja leikkikaverit, eikä aikuinen osallistu siihen. Vapaa leikki toteutuu tavallisesti päiväkodeissa siten, että varhaiskasvattaja tarkistaa, ketkä lapset osallistuvat mihinkin leikkiin ja valvoo samaan aikaan eri leikkiryhmiä, jotka yleensä leikkivät eri tiloissa. (Repo 2013, 177.) Yleensä leikki on merkitty selvästi lapsiryhmän päiväohjelmaan päiväkodissa. Kun leikkiä pidetään tärkeänä ja arvokkaana, samalla arvostetaan myös lasta. (Järvinen ym. 2012, 66.)

Suomalaisessa varhaispedagogiikassa korostuu leikin tärkeys ja lapsen omainen tapa toimia. Siitä huolimatta lasten oman leikkikulttuurin tukeminen ei välttämättä toteudu: lasten luovaa leikkiä vaikeuttavat päiväkodin aikataulu, lapsiryhmän pysyvyys, ikäryhmäjako, leikille varatut paikat, päiväkodin leikkiympäristön erilaisuus verrattuna kodin leikkiympäristöön sekä kasvattajien epäselkeä käsitys leikistä ja aikuisen roolista. (Munter 2013, 115.) Se, miten leikkikulttuuria edistetään, vaihtelee niin päiväkotiyksiköissä kuin myös kasvattajienkin kohdalla (Turunen 2016b, 29).

Leikkiä hyödynnetään varhaiskasvatuksessa työvälineenä eri tavoin, esimerkiksi leikin avulla voidaan innostaa lapsiryhmä liikkumaan (Kari & Risteelä 2004, 15). Erilaisissa siirtymä- ja odotustilanteissa ja opetuksen välineenä käytetään didaktisia leikkejä. Ne ovat opettavaisia, innostavia ja kiinnostavia leikkejä, joiden avulla lapset oppivat erimerkiksi kehonsa hahmottamista. (Järvinen 2012 ym. 69.) Kuitenkaan leikkiä ei tule nähdä vain pedagogiikan välineenä, vaan leikki on lopulta itseisarvo (Kalliala 2012, 205).

Leikkiympäristöllä on suuri merkitys varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvattajien tieto leikkikulttuurista ja leikin kehitysvaiheista sekä lasten ajankohtaiset mielenkiinnon kohteet ohjaavat leikkiympäristöjen rakentamista, ylläpitämistä ja uudis-

tamista. Kun varhaiskasvatuksessa suunnitellaan sisä- ja ulkotiloja, on niissä huomioitava lasten iän ja kehityksen lisäksi eri leikit ja niihin liittyvät välineet. Jos mahdollista, lähiympäristön ja luonnon tulisi kuulua myös varhaiskasvatuksen leikkiympäristöön. (Opetushallitus 2017, 29, 31). Monissa päiväkodeissa leikille on järjestetty tilaa erillisillä leikkitiloilla ja –nurkkauksilla, joissa on ajatus leikkiteemasta, kuten kotileikistä tai lego- ja rakenteluleikistä (Rutanen 2013, 101).

Hakkaraisen mukaan vapaa leikki on tarpeellista, mutta ei kompensoi leikkiä, johon kasvattaja aktiivisesti osallistuu. Monissa päiväkodeissa ei leikitä tarpeeksi, mikä voidaan korvata sillä, että lapsi leikkii kotona. (Komi 2014a, 15.) Toisaalta vanhempien ja lasten yhteinen aika on nykyään lyhentynyt kiireisen arjen, pitkien opiskelu- ja työpäivien sekä lukuisten harrastusten myötä. (Järvinen ym. 2012, 66.) Lisäksi kaikilla vanhemmilla ei ole leikkimistä edellyttäviä taitoja ja kun lapsen herkkyyksikausi on mennyt ohi, lapsen on vaikea oppia enää myöhemmin leikkitaitoja (Komi 2014a, 48). Yli kolmasosa lapsista leikkii yleensä yksin kotona, minkä takia on tärkeää, että lapsi osallistuu varhaiskasvatustoimintaan (Siljamäki 2015, 16).

3 KASVATTAJAN ROOLI LEIKISSÄ

Kasvattajalla on monia rooleja leikissä. Kasvattajalla on aina vaikutus lasten leikkiin, joko suoraan tai epäsuorasti (Kalliala 2016, 117).

Kasvattajan roolia leikissä voidaan tarkastella esimerkiksi eri ulottuvuuksien kautta. Kalliala (2016, 121) tarkastelee ulottuvuuksia kolmen eri tekijän, sensitiivisyyden, stimulaation ja autonomian, kautta. Sensitiivinen kasvattaja tunnistaa lapsen aloitteet, vastaa niihin tarkoituksenmukaisella tavalla, tukee lasta yksilöllisesti ja kannustaa lasta toimimaan omalla lähikehityksen vyöhykkeellään (Repo 2013, 99). Kasvattajan sensitiivisyydellä tarkoitetaan myös sitä, että kasvattaja kohtelee lasta tasa-arvoisella ja kunnioittavalla tavalla eikä asetu tämän yläpuolelle sekä tunnistaa lasten tunnetilat. Kun kasvattaja tunnistaa herkästi lasten tunteet, se vahvistaa lasten emotionaalista hyvinvointia, mikä puolestaan tukee lapsen sitoutuneisuutta toimintaan. Stimulaatio kuvaa sitä, kuinka hyvin kasvattaja tarjoaa välineitä lapselle ajattelua, kommunikointia ja toimintaa varten. Autonomialla tarkoitetaan sitä, kuinka kasvattaja antaa tilaa lasten vapaudelle, ideoille ja mielenkiinnon kohteille. (Kalliala 2011, 68.)

Myös Turunen (2016a, 143) tarkastelee tutkimuksessaan kasvattajan roolia leikissä ulottuvuuksien kautta. Asenteellinen ulottuvuus kuvaa kasvattajan asennetta ja arvostusta lasten leikkiä kohtaan, rakenteellinen ulottuvuus tarkoittaa esimerkiksi tilaa, resursseja ja aikataulua, ja toiminnallinen ulottuvuus kuvaa kasvattajien ohjauk käytäntöjä ja vuorovaikutusta. Nämä ulottuvuudet tukevat tai haittaavat leikkiä (Turunen 2016b, 13, 18, 21).

Tutkijat ovat myös nimenneet kasvattajan eri roolit leikissä. Monet näistä rooleista ovat päällekkäisiä ja tässä opinnäytetyössä esitellään keskeisimmät kasvattajan roolit.

3.1 Leikin tukija

Kasvattajien tulee ymmärtää leikin vaikutus lapsen oppimiseen ja kasvuun, sekä osata hyödyntää leikkiä varhaiskasvatuksen eri osa-alueilla. Leikin tukeminen edellyttää kasvattajilta leikin havainnointia, lasten kuuntelua, kielellistä kommunikointia lasten kanssa, lasten sanattomien ja sanallisten aloitteiden tunnistamista ja vastaamista, leikkien erittelyä, leikkiin osallistumista sekä leikin rikastuttamista. Ympäröivä maailma, kuten lastenohjelmat ja media, heijastuvat lasten leikkiin (Siljamäki 2015, 16). Lasten kulttuurin ja lapsille kohdistetun median seuraaminen auttaa kasvattajia ymmärtämään lasten leikkien heijastamaa todellisuutta. Kasvattajan läsnäolo, niin psyykkisesti kuin fyysisestikin, tukee lasten leikkiä ja vuorovaikutustaitoja. (Opetushallitus 2016, 39.)

Itsenäisyyttä ja omatoimisuutta painotetaan tavallisesti suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Kaikki lapset tarvitsevat kuitenkin aina jossain määrin ohjausta ja tukea kasvattajalta. Erityisesti tukea tarvitsevat epävarmat, arat ja vetäytyvät lapset. He tarvitsevat kasvattajan tukea, jotta pääsevät mukaan leikkiin. Toisinaan kasvattajaa tarvitaan olemaan lapsen vierellä leikissä, toisinaan kasvattaja täytyy kertoa lapselle, miten leikissä ja ryhmätilanteessa toimitaan. Kasvattaja voi myös tukea lapsen osallistumista leikkiin mielikuvituksen voimin ja ottaa roolin leikissä. Kasvattajan heittäytyminen leikkiin voi innoittaa lapsia kokeilemaan uusia toimintatapoja. (Cantell 2010, 44–45.)

Kasvattajan epäsuoraa ohjausta ja apua tarvitaan leikissä, jotta lähikehityksen vyöhyke voi syntyä. Lapsia ei voi kuitenkaan suoraan ohjata, miten heidän tulisi leikkiä, ja yleensä leikin ohjaaminen ulkopuolelta keskeyttää leikin. (Hakkarainen 2010, 241–242, 244–246.) Lisäksi lapset eivät aina halua ottaa vastaan aikuisen tarjoamaa apua. Auttamistilanteessa ratkaisevaa on lapsen aloitteellisuuden tukeminen sekä kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus. (Hakkarainen & Bredikyte 2013, 75.) Leikin tukijan rooliin liittyy myös lasten keskinäisten suhteiden vahvistaminen sekä lasten psyykkisen ja fyysisen turvallisuuden varmistaminen (Kalliala 2012, 206). Kasvattajan tuki on erityisen merkityksellistä alle kolmivuotiaiden leikissä. Pienet lapset tyypillisesti leikkivät yhdessä aikuisen kanssa, jossa aikuisella on ohjaajan rooli (Helenius & Suhonen 2005, 74).

3.2 Leikin havainnoitsija

Kasvattajan roolia leikissä voidaan tarkastella havainnoitsijan roolin kautta. Leikin havainnoinnin avulla kasvattaja pystyy paremmin ymmärtämään ja kunnioittamaan leikkiä sekä rikastuttamaan sitä. (Kalliala 2011, 50–52.) Kun leikkiä havainnoidaan, saadaan tietoa lapsen kielellisestä kehityksestä, ajattelu- ja päätelytaidoista, kiinnostuksen kohteista ja oppimisen mahdollisuuksista. (Ojala 2015, 147; Järvinen ym. 2012, 71.) Kun kasvattaja havainnoi lasta ja on siten läsnä ja lapsen saatavilla, se vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta ja luottamusta kasvattajaa kohtaan (Aaltonen, Lehtinen, Leppänen, Peltonen, Tarvo, Tuunainen & Viherä-Toivonen 2008, 44).

Leikkiä havainnoidessa tulee kiinnittää huomiota siihen, mitä lapsi leikkii, mitä materiaaleja ja välineitä hän käyttää, leikkiikö lapsi yksin, muiden lasten vai aikuisen kanssa, millaista kieltä, ilmeitä, eleitä ja kehonkieltä lapsi käyttää, miten leikki ja sen teemat etenevät sekä miten leikki loppuu. Leikin havainnoinnin apuna voi valokuvien ottamista, videon kuvaamista tai muistiinpanojen kirjoittamista. (Järvinen ym. 2012, 70–71.) Havainnointi edellyttää kasvattajalta kykyä keskittyä, ihmetellä ja ymmärtää lapsen sisäistä maailmaa (Aaltonen ym. 2008, 44).

On tärkeää, että varhaiskasvattaja osaa arvioida lapsiryhmän lähikehityksen vyöhykkeen ja että päiväkodin toimintaympäristö ja pedagoginen toiminta ovat tällä tasolla. Esimerkiksi lasten ikä- ja kehitystaso tulee huomioida satuja kertoessa. Jotta lapselle voidaan tarjota mielekästä ja tyydyttävää toimintaa, tulee aikuisen tuntee lapsi ja huomioida tämän yksilöllisyys. (Kalliala 2008, 64–65.)

3.3 Ristiriitatilanteiden ratkoja

Kasvattaja toimii leikissä rohkaisijana, joka saa varovaiset ja vetäytyvät lapset mukaan leikkiin sekä innostaa lapset pitkäkestoiseen leikkiin (Mikkola & Nivalainen 2009, 54; Kitson 2010, 117). Kaikille lapsille leikkiin liittyminen ei ole helppoa ja se voi johtua lukuisista eri syistä. Lapsella voi olla haasteita tarkkaa-

vuutensa säätelyssä, haasteita kielen kanssa, kokemattomuutta ryhmässä toimimisesta sekä haasteita oppia ryhmän normit. Tietyt normit ohjaavat päiväkodin lapsiryhmää ja jokaista leikkiryhmää, jotka lapsen tulisi oppia, jotta voi liittyä mukaan. Normien tulkitseminen on vaativaa, mutta lapsi oppii sen parhaiten, kun saa mallin muilta lapsilta ja kasvattajalta. (Repo 2013, 180–181.) Burtonin (2011) mukaan kasvattaja tukee lapsen ongelmanratkaisutaitoja, kun aikuinen avustaa lasta tunnistamaan leikissä ilmeneviä käsitteitä ja auttaa tekemään päätelmiä (Ojala 2015, 147).

Jos lapsella on vaikeuksia sopia ja noudattaa leikin sääntöjä tai hän ajautuu usein ristiriitoihin muiden lasten kanssa, ne voivat olla merkkejä lapsen heikoista leikkitaidoista. Niiden syynä voi olla lapsen neurologinen vaikeus, ongelmat vuorovaikutuksessa ja muissa sosiaalisissa taidoissa, tai lapsi ei vain ole oppinut vielä leikkimään. (Koivunen & Lehtinen 2015, 192.) Erityisesti ne lapset, joilla on kielellisiä ongelmia, jäävät usein leikkiryhmästä pois. Muut lapset eivät välttämättä ymmärrä heidän aloitteitaan oikein tai he eivät tiedä, miten esineillä leikitään, joten lasten innokkuus leikkiin heikkenee. (Lyytinen & Lautamo 2003, 205.)

Kasvattajan osallistuminen leikkiin on merkittävä tekijä kiusaamisen ennaltaehkäisyn kannalta. Erityisesti kasvattajan osallistumista tulisi lisätä vapaassa leikissä, sillä kiusaamista esiintyy juuri vapaan leikin tilanteissa. (Repo 2013, 117.) Kiusaamisen lisäksi leikissä voi esiintyä esimerkiksi julmia vitsejä, eristämistä, epäystävällisyyttä ja epäreilua (Grieshaber & McArdle 2010, 77) sekä ristiriitoja, mutta kasvattajan on vaikeaa selvittää niitä, jos ei ole leikissä paikalla eikä tiedä mitä tapahtui. Usein lasten leikki loppuukin ristiriitatilanteen selvittämisen takia. Jos kasvattaja osallistuu leikkiin, hän pystyy heti puuttumaan tilanteisiin ja leikin jatkuvuus säilyy. Pelkkä kasvattajan läsnäolo itsessään jo ehkäisee uusien ristiriitatilanteiden syntymistä. (Repo 2013, 117, 182.) Kun kasvattajat ymmärtävät, miten syrjäytyminen tapahtuu, he osaavat kohdata leikissä tapahtuvaa epäreilua, opettaa lapsille reilun leikin tärkeyttä ja ihmissuhteiden muodostamista oikeudenmukaisemmin (Grieshaber & McArdle 2010, 87–88). Lisäksi erilaiset kasvattajan ohjaamat leikit, kuten ryhmäytymisleikit, vahvistavat lapsiryhmän me-henkeä ja tukevat lapsia huomioimaan toisiaan sekä hyväksy-

mään toisensa paremmin. (Repo 2013, 188.) On kuitenkin tärkeää, että kasvat-taja kunnioittaa kunkin lapsen omia, sosiaalisia tarpeita. Esimerkiksi jotkut lap-sista haluavat aina leikkiä yksin, jotkut kahdestaan kaverin kanssa ja jotkut ryhmässä. (Järvinen ym. 2012, 162.)

3.4 Edellytysten luojat

Leikille suotuisten olosuhteiden luominen edellyttää kasvattajatiimin yhteistä pohdintaa, suunnittelua ja käytäntöjen laatimista. Suunnittelu ja käytännöt edis-tävät sekä lasten että aikuisten toimintamahdollisuuksia leikissä. Kun on sovittu esimerkiksi pienryhmistä, leikille varatusta ajasta ja leikkivälineistä, kasvattajat pystyvät keskittymään leikin ohjaukseen ja vuorovaikutukseen lasten kanssa, sen sijaan, että he päivittäin miettivät uudelleen käytäntöjä. Suunnittelun ansi-osta myös leikin katkonaisuus vähenee ja esimerkiksi välipala-ajan joustavuus lisää lasten leikkiaikaa. (Helenius & Mäntynen 2002, 142–143.) Toimintaa suunnitellessa pitää huomioida se, että suuri osa lapsista viettää päivän valveil-laolostaan päiväkodissa, ei kotona. Siksi hoitopäivän aikana ei saa liikaa ohjat-tua toimintaa, vaan leikkimiselle on varattava runsaasti aikaa. (Hintikka 2009, 162). Burton (2012) muistuttaa kasvattajia myös tasapainottamaan ulko- ja sisä-leikin käyttöä (Ojala 2015, 147).

Kasvattajan tehtävänä on luoda sopivat olosuhteet leikille (Koivunen & Lehtinen 2015, 140; Kalliala 2012, 216; Sinkkonen 2008, 243). Fyysinen tila, sisustus ja kalusteet vaikuttavat merkittävästi lasten leikkiin ja muuhun omaehtoiseen toi-mintaan. Tilaa ja materiaaleja muuttamalla voidaan tukea lapsikeskeistä toimin-taa ja lisätä lasten itseohjautuvuutta, jolloin lapset voivat itsenäisesti tehdä heille mieluisia asioita. (Niikko & Korhonen 2014, 134, 136–137; Mikkola & Nevalai-nen 2009, 55.) Edellytysten luojana kasvattaja säätelee leikki-aikaa (Kalliala 2006, 117). Kasvattajan tulee leikkiympäristöään suunnitellessaan huomioida, että lasten taito kuvitella asioita vaihtelee. Siksi on tärkeää, että lelut koostuvat valmiista materiaalista, kuten keittiöleikin muovihedelmät, sekä muokattavasta, moneen eri tarkoitukseen soveltuvasta materiaalista, kuten pähvilaaikat. (Kal-liala 2012, 214–215.)

Leikkiympäristöjä suunnitellessa tulee huomioida lasten erilaisuus ja lasten ikä (Reunamo 156, 2007). Jos leikin edellytykset ovat heikot, lapsilla on vaikeuksia keskittyä ja rauhoittua. (Mikkola & Nivalainen 2009, 53.) Jos lapsiryhmän rakenne muuttuu joka päivä, on kestävien leikkiryhmien muodostaminen hankalaa. Kasvattajan vastuulla on taata rauhallinen leikkiympäristö. (Kalliala 2012, 25, 207).

Pienryhmät ja leikkialueet voivat tukea tai edistää leikkiä. Pienryhmät voivat tukea lasten osallisuutta, sillä niiden avulla lapsen äänen kuuleminen, yksilöllinen huomiointi ja aloitteisiin vastaaminen mahdollistuu. Pienryhmätoiminta voi myös rauhoittaa lasta ja tukea tämän sitoutumista leikkiin. Toisaalta pienryhmät voivat rajoittaa lapsen osallisuutta, jos ryhmien tarkoitusta ja kokoonpanoa ei ole tarkkaan mietitty eikä lasten mielipiteitä ja toiveita kuunneltu. (Leinonen 2014, 29.) Leikkialuepedagogiikan mukaan leikit jaetaan päiväkodissa eri teemojen mukaan leikkialueiksi, joissa on tarjolla leikkiteeman mukaisia välineitä. Tämä vähentää lasten ja leikkien välisiä ristiriitatilanteita. Leikkitiloja suunnitellessa tulee ottaa huomioon, millaisia vaatimuksia eri leikit edellyttävät. Esimerkiksi roolileikkeihin tarvitaan rauhaa ja keskittymistä, kun taas juoksuleikit tarvitsevat tilaa. (Lehtinen & Koivula 2017, 147.)

Ratkaisevaa leikin tukemisen kannalta on ennen kaikkea se, että kasvattaja suhtautuu myönteisesti leikkiin. Myönteisen suhtautumisen myötä kasvattaja antaa leikin muotoutumiselle aikaa ja kestää sen kaoottisuutta (Koivunen & Järvinen 2015, 140). Lisäksi kasvattaja suhtautuu positiivisesti erilaisiin leikkeihin, kuuntelee lasten aloitteita ja on kiinnostunut keskustelemaan leikistä lasten kanssa (Mikkola & Nivalainen 2009, 54). Leinonen (2014, 25) peräänkuuluttaa myös kuuntelemisen tärkeyttä. Kuunteleminen ei saisi olla vain passiivista, vaan sen tulisi olla vuorovaikutusta, kyselemistä, keskustelua ja havainnointia. Kasvattajien asenne, sitoutuminen ja läsnäolo ovat onnistuneen leikin mahdollistamisessa siis tärkeämpiä kuin resurssit (Mikkola & Nivalainen 2009, 54–55).

3.5 Mallin antaja

Erityisesti pienille lapsille on tärkeää, että kasvattaja toimii leikissä mallin antajana ja roolimallina (Järvinen ym. 2012, 67). Alle 3-vuotiaat tarvitsevat kasvattajaa nimeämään ja kuvaamaan asioita, ratkaisemaan ristiriitoja, kehittämään leikkiä eteenpäin, edistämään lapsen taitoja vastavuoroisuudessa, sopimisessa ja vuorottelussa, sekä auttamaan lasta käsittelemään entistä laajempia asiakokonaisuuksia. (Mikkola & Nivalainen 2009, 54–55.) Kasvattaja auttaa tulkitsemaan pienten lasten aloitteita sanoittamalla niitä (Rutanen 2013, 108). Kasvattaja opastaa eri tavaroiden käyttämistä ja lapsi ottaa mallia kasvattajan toiminnasta. Kun kasvattaja lisää toimintaan puheen, hän edistää lapsen kielellistä kehitystä ja lapsi oppii liittämään kielen oman toimintansa ohjaukseen. (Helenius & Suhonen 2005, 74–75.) Tämä mahdollistaa roolileikin kehittymisen myöhemmin. Pienten lasten kanssa leikkimisestä tekee haastavan se, ettei heillä vielä riitä taidot puhumiseen ja heidän ymmärtämisensä on haastavaa (Helenius & Korhonen 2016, 68, 77).

Fleerin (2015) tutkimuksen mukaan kasvattajat ohjaavat leikkiä yleensä ulkopäin, eli he suunnittelevat leikkiä yhdessä lasten kanssa, minkä jälkeen he seuraavat leikkiä sivusta. Kasvattajat osallistuvat harvemmin mukaan leikkiin ja silloinkin lyhytaikaisesti. Kun leikkiä ohjataan sisältäpäin, eli kasvattaja osallistuu aktiivisesti leikkiin, leikkiä pystytään paremmin hyödyntämään lasten oppimisen välineenä. (Lehtinen & Koivula 2017, 147.)

Kasvattaja voi ohjauksellaan saada lasten mielikuvituksen vauhtiin ja tukea lasten kuvittelun rakentamista ja suuntaamista (Hakkarainen 2008, 115). Leikin syntymiseen vaikuttavat myös asiat, joita lapsi on itse nähnyt, kuullut ja kokenut, kuten sadut ja retket. Lapsi tarvitsee leikkiinsä myös aikuisten antamia käyttäytymismalleja sekä itse havaitsemiaan vuorovaikutustapoja muiden ihmisten välillä. (Mikkola & Nevalainen 2009, 55.)

3.6 Leikkijä

Kasvattajan rooliin leikissä kuuluu rinnakkaisleikkijänä toimiminen. Tällöin kasvattaja leikkii jotain leikkihahmoa, niin kuin muutkin lapset, ja pystyy siten vai-

kuttamaan leikin sisältöön oman leikkihahmonsa kautta. (Komi 2014b, 18.) Kun kasvattaja osallistuu aktiivisesti leikkiin, hän auttaa leikkiä, mutta ei hallitse leikkiä. Osallistuminen vaatii sitä, että kasvattaja tunnistaa lasten ideat ja auttaa heitä kehittämään niitä eteenpäin. (Kalliala 2011, 50, 52, 56; Kitson 2010, 118–119.) Kasvattaja voi omalla toiminnallaan lisätä leikin pitkäkestoisuutta ilman, että lapset menettävät leikkinsä hallinnan (Helenius & Korhonen 2016, 68). Tämä edellyttää kasvattajalta herkkyyttä ja tasapainon löytämistä siinä, ettei auta leikissä liikaa tai liian vähän (Kalliala 2012, 206–207). Leikin tulee aina kuulua lapsille ja kasvattajan on toimittava lasten tarpeiden ja ideoiden mukaan (Kitson 2010, 117–118; Sinkkonen 2008, 243–244).

Varhaiskasvatuksessa on perinteisesti keskitytty kasvattamiseen ja opettamiseen, eikä kasvattajan omaan leikkiin ja luovuuteen ole kiinnitetty niinkään huomiota. Jos leikki on vain lasten toimintaa, josta kasvattajat suljetaan pois, se vaikuttaa kasvattajien suhtautumistapaan leikkiä kohtaan. (Mikkola & Nevalainen 2009, 53.) Onnistunut leikki vaatii kasvattajalta luovuutta, improvisoinnin, dramatisoinnin ja tarinan kerronnan taitoja, emotionaalisuutta sekä herkkyyttä. Ilman mielikuvitusta kasvattajan on luonnollisesti haastavaa ohjata lasten mielikuvitusleikkiä. (Komi 2014a, 14; Hakkarainen 2010, 246.) Pedagoginen leikki edellyttää lisäksi kasvattajalta aikatauluttamista ja suunnittelua (Komi 2014b, 18).

Päiväkodeissa lapset yksin vastaavat leikistään ja sen rakentamisesta, vaikka kasvattajaa juuri tarvitaan kannattelemaan leikkiä (Kalliala 2012, 209). Kehittävän leikin syntyä pitäisi ohjata koko varhaislapsuuden ajan ja siten, että kasvattaja ohjaa leikkiä leikkimällä itse (Hakkarainen & Bredikyte 2013, 239). Monet kasvattajat eivät kuitenkaan halua osallistua leikkiin ja syynä on usein leikkimisen kokeminen vaikeana tai mukavuudenhalu. Joidenkin kasvattajien mielestä aikuisen sekaantuminen leikkiin häiritsee lasta saavuttamasta leikin kehityksellisiä hyötyjä ja osa puolestaan uskoo, että kasvattajan aktiivinen, ei tunkeileva, rooli on välttämätön oppimisen kannalta. Kasvattaja voi kuitenkin osallistua aktiivisesti leikkiin ilman, että hallitsee leikkiä. Kasvattajan tulee löytää tasapaino liiallisen ja liian vähäisen auttamisen välillä, sillä aikuisen hallitessa leikkiä lapsilla ei ole mahdollisuutta ottaa riskejä tai tehdä omia valintoja. Toisaalta lasten

jäädessä yksin leikkimään leikki ei välttämättä kehity. (Kalliala 2009, 55–56.) Jos lapsella on mahdollisuus vaikuttaa leikkiin, se vahvistaa lapsen motivaatiota leikkiä kohtaan (Komi 2014b, 18).

Lapset kokevat kasvattajan osallistumisen leikkiin hyvin mieluisana. Lisäksi lasten on helpompi hakeutua leikkivän kasvattajan lähelle ja turvautua häneen. Leikkiin osallistuminen luo kasvattajan työhön uusia sisältöjä ja merkityksiä, mikä on palkitsevaa ja tukee työssä jaksamista. (Repo 2013, 182.) Kasvattajien ja lasten yhteinen leikki tukee molempien osallistujien luovuutta ja itsekehitystä (Hakkarainen & Bredikyte 2013, 236). Lapset osaavat tunnistaa kasvattajat, jotka eivät osaa leikkiä eivätkä lapset hakeudu leikkimään heidän kanssaan (Komi 2014, 47). Yleensä kasvattajat eivät pääse sisään lasten leikkiin, koska eivät seuraa leikin narratiivisuutta. (Hakkarainen 2010, 246.) Leikkiessään erityisesti kasvattajan kanssa lapsi oppii erilaisia kulttuurisia tapoja ajatella ja toimia (Lehtinen & Koivula 2017, 142).

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää, millaisia rooleja varhaiskasvattajilla on leikkitoiminnassa. Tavoitteena oli nostaa esiin päiväkodin työntekijöiden kokemuksia siitä, miten varhaiskasvattaja voi tukea ja edistää leikkiä, sekä avata leikin merkitystä lapsen hyvinvoinnissa, kehityksessä ja oppimisessa.

Opinnäytetyöni perustuu seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Millainen merkitys leikillä on päiväkodin leikkitoiminnassa?
- Millaisia rooleja varhaiskasvattajalla on leikissä?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Aloitin opinnäytetyöprosessini toukokuussa 2015. Olin sähköpostitse yhteydessä päiväkotin Kytöniityn johtajaan mahdollisesta opinnäytetyöstä. Valitsin tämän päiväkodin siksi, koska olin ollut siellä edeltävänä syksynä harjoittelussa, joten tunsin hyvin päiväkodin toiminnan. Opinnäytetyöni aihe muodostuikin jo kyseisen harjoittelun aikana. Päiväkoti Kytöniitty oli mukana pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikön VKK-Metron hankkeessa kehittää leikkiä ja leikillisiä oppimisympäristöjä. Toimintakaudella 2014–2016 tavoitteena oli muun muassa tutkia leikkiä lasten kasvu- ja oppimisympäristönä ja vahvistaa aikuisen roolia leikkiin perustuvassa lapsilähtöisessä pedagogiikassa. (Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus i.a). Päiväkoti Kytöniityssä painotettiin erityisesti aikuisen roolia leikin jatkuvuuden mahdollistajana, kiireettömyyttä, leikin sisällön kehittämistä sekä aikuisen osallistumista leikkiin. Päiväkodissa oli järjestetty paljon erilaisia projekteja aiheeseen liittyen. Opinnäytetyöni oli toivottu, sillä päiväkodille ei oltu tehty opinnäytetöitä moneen vuoteen. Sovimme päiväkodin johtajan kanssa, että päiväkodin nimi saa tulla ilmi opinnäytetyössäni.

5.1 Tutkimusympäristö

Opinnäytetyöni tutkimusympäristö on päiväkotin Kytöniitty, joka sijaitsee Helsingin Paloheinässä. Päiväkoti Kytöniitty on Helsingin kaupungin päiväkotin ja kuuluu samaan päivähoitoyksikköön päiväkotin Pakilan kanssa. Päivähoitoyksikkö tarkoittaa 1–3 päiväkotia, perhepäivähoidon ohjausaluetta tai näiden yhdistelmää, ja yksiköstä vastaavat päiväkodin johtajat ja perhepäivähoidon ohjaajat (Helsingin kaupunki 2015). Päiväkoti Kytöniityssä on neljä lapsiryhmää: 1–2-vuotiaiden ryhmä Leppäkertut, 2–5-vuotiaiden ryhmä Perhoset, 3–5-vuotiaiden ryhmä Hepokatit sekä 6–vuotiaiden esiopetusryhmä Pörriäiset.

Päiväkoti Kytöniitty on leikkiä ja liikkumista painottava päiväkotin, jonka tärkeitä arvoja ovat kiireettömyys, rauhallisuus, yksilöllisyys, toisen kunnioittaminen ja arvostus sekä turvallisuus. Kiireettömyys ja rauhallisuus näkyvät päiväkotin Ky-

töniityssä siten, että lapset otetaan kiireettömästi vastaan ja he saavat omassa tahdissaan lopettaa tehtävänsä ja leikkinsä. Yksilöllisyys näkyy päiväkodissa siten, että lapsen oma kehitystaso, toiveet ja tarpeet sekä vanhempien toiveet toimivat kasvatuksen lähtökohtana. Päiväkodissa otetaan huomioon perheen elämäkatsomus ja uskonnollinen vakaumus. Toisen kunnioittaminen ja arvostaminen näkyvät päiväkotiki Kytöniityssä siten, että kaikkia lapsia ja aikuisia kunnioitetaan ja kaikkien työtä arvostetaan. Turvallisuus näkyy päiväkodissa siten, että kaikki noudattavat yhdessä sovittuja sääntöjä ja kaikki tuntevat toisensa. Päiväkotiki Kytöniityn tavoitteena on tarjota monipuolista, elämyksellistä toimintaa, kasvattaa yhdessä perheen kanssa lapsista tutkivia, kokeilunhaluisia, omaloitteisia, rohkeita ja hyväksyviä lapsia, joilla on terve itsetunto. (Päiväkotiki Kytöniity i.a, 3–4.)

5.2 Kohderyhmä

Tutkimukseni kohderyhmänä ovat päiväkotiki Kytöniityssä työskentelevät varhaiskasvattajat. He ovat lastentarhanopettajia ja lastenhoitajia, jotka työskentelevät 1–6-vuotiaiden lasten kanssa. He ovat kaikki naisia ja heitä on yhteensä 13. Kaikki kohderyhmään kuuluvat ovat osallistuneet leikkitoiminnan kehittämiseen päiväkotiki Kytöniityssä. Laadullisessa tutkimuksessa on oleellista, että tutkittavilla on mahdollisimman paljon tietoa tai kokemusta tutkittavasta aiheesta, ja että heidät valitaan tarkoituksenmukaisesti ja harkiten, ei sattuman varaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86). Koska tutkimukseni tarkoitus oli kerätä kattavaa tietoa päiväkodin leikkitoiminnasta, en rajannut kohderyhmää esimerkiksi vain esikouluryhmän aikuisiin; aineisto olisi monipuolisempi, jos tutkimuksessa olisi mukana eri-ikäisten lasten kanssa työskenteleviä varhaiskasvattajia. Näin tutkimusaineistoon saataisiin tietoa eri-ikäisten lasten leikistä sekä moniammatillisia näkökulmia.

5.3 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja ymmärtää jotain ilmiötä tai toimintaa ja tulkita tätä teoreettisesti, ilman tilastollisia yleistyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Keskeistä laadullisessa tutkimuksessa on kerätyn aineiston analyysi ja siitä tehdyt johtopäätökset, ei kerätyn datan määrä (Hakala 2015, 20). Laadullisen aineiston analyysissä aineistoa tarkastellaan kokonaisvaltaisesti teoreettisen viitekehyksen näkökulmasta, aineiston havainnot pelkistetään yhteisiä piirteitä etsimällä havaintojen joukoksi, jonka perusteella tehdään tulkinta tutkittavasta ilmiöstä (Alasuutari 2011, 38, 44). Valitsin opinnäytetyöni tutkimusmenetelmäksi laadullisen tutkimuksen, koska laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään ilmiötä ja ilmiöstä saadaan kokonaisvaltainen käsitys. Lisäksi laadullisessa tutkimuksessa kohderyhmän näkemykset ja kokemukset tutkittavasta aiheesta tulevat esille.

Tavallisesti laadullisessa tutkimuksessa käytetään aineistonkeruumenetelminä haastattelua, havainnointia, kyselyä ja erilaisiin dokumentteihin pohjautuvaa tietoa. Näitä menetelmiä käytetään ja yhdistellään eri tavoin tutkimusongelmasta ja tutkimusresursseista riippuen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71.) Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi kyselylomakkeen, koska päiväkodin yhteyshenkilö mukaan heidän päiväkodissaan varhaiskasvattajat ovat aina mielellään vastanneet kyselyihin.

5.4 Kyselylomake

Opinnäytetyössäni keräsin tutkimusaineiston päiväkotia Kytöniityn työntekijöiltä paperisen kyselylomakkeen avulla. Päiväkodin varhaiskasvattajat olivat toivoneet mieluummin perinteistä paperista lomaketta sähköisen sijaan.

Aineistonkeruuseen voi käyttää valmista lomaketta tai luoda sellaisen itse. Lomakkeen rakentamisen tavoitteena on luoda mahdollisimman selkeä lomake, josta jokainen vastaaja löytää itselleen sopivan vastausvaihtoehdon. Kyselylomakkeessa voidaan käyttää esimerkiksi avoimia kysymyksiä, monivalintakysymyksiä, Likertin ja Flechen asteikkoa tai selvittää asioiden tärkeysjärjestystä

pyytämällä vastaajia laittamaan ne numerojärjestykseen. (Valli 2002, 534, 538, 540.) Kaikkien lomakkeen kysymysten tulee perustua tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen ja niiden on oltava oleellisia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimusongelman kannalta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75).

Käytin opinnäytetyöni kyselylomakkeessa avoimia kysymyksiä, jotta saisin tarkoituksenmukaista tietoa. Avoimet kysymykset antavat vastaajalle mahdollisuuden ilmaista, mitä hänellä on todella mielessään. Avoimet kysymykset eivät tarjoa vastauksia, vaan vastaajilta vaaditaan tietämystä aiheesta. Avoimien kysymyksien haasteena on se, että ne voivat tuottaa kirjavia vastauksia, jolloin niiden käsittely ja analysointi voi olla vaikeaa. Kyselylomakkeen laadinnassa on tärkeää ottaa huomioon, että kysymykset ovat hyvin selkeitä ja lyhyitä, eikä niihin saisi sisältyä kaksoismerkityksiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 201–202.) Kysymykset eivät saa olla johdattelevia ja ne tulee muotoilla tarkasti, sillä väärin muotoiltuna kysymykset vääristävät tutkimustulosta. Lomaketta tehdessä on otettava myös huomioon vastaajien lukutaito sekä lomakkeen pituus. Jos lomakkeeseen vastaaminen uuvuttaa vastaajia tai he tarvitsevat sen täyttämiseen runsaasti aikaa, se vaikuttaa kielteisesti tutkimuksen luotettavuuteen. (Valli 2015, 85, 89.) Kyselylomakkeen kysymykset pohjautuvat opinnäytetyön teoreettiseen viitekehykseen.

Oleellinen osa kyselylomaketta on myös saatekirje, jossa kerrotaan tutkimukseen osallistuville tutkimuksen tekijä, tarkoitus, kohderyhmän valintaperuste sekä tutkimustulosten käyttämistarkoitus. (Vehkalahti 2008, 47.) Liitteessä 1 on kyselylomakkeen yhteydessä käytetty saatekirje.

On tärkeää, että kyselylomake testataan ennen tiedonkeruun toteuttamista. Näin tutkija saa paremman käsityksen siitä, ovatko kysymykset ymmärrettäviä ja onko lomakkeessa kaikki oleellinen. Testaajiksi riittää muutama henkilö. (Vehkalahti 2008, 48.) Opinnäytetyöni kyselylomaketta testasi kaksi henkilöä, ennen kuin toteutin kyselyn päiväkotikiitoskyselyssä. Esitestaaajista toinen oli sosiaalialan ja toinen kasvatustieteen opiskelija, jälkimmäisellä on usean vuoden kokemus lastenhoitajan työstä päiväkodissa. Saatunani palautteen esitestaaajilta muokkasinkin muutamia lomakkeen kysymyksiä kieleltään selkeämmiksi.

Kyselylomakkeen muoto riippuu tutkimuksen kohderyhmästä ja tarkoituksesta. Kysely voidaan toteuttaa niin, että vastaajat vastaavat siihen itsenäisesti, tutkija on itse paikalla tai joku muu henkilö seuraa aineistonkeruuta, esimerkiksi koulussa luokanopettaja. Lisäksi kysely voidaan toteuttaa yksittäin, samanaikaisesti useiden vastaajien kanssa tai pyytää vastaajilta ryhmävastausta eli yhtä yhteistä vastausta. (Valli 2015, 88–90, 93.) Toteutin opinnäytetyöni kyselyn viemällä etukäteen sovittuna päivänä kyselylomakkeet päiväkodin kahvihuoneeseen saatekirjeen kera. Kiinnitin kahvihuoneessa olevaan info-tauluun vastauskuoren, johon kyselylomakkeet tuli palauttaa määräaikaan mennessä. Näin työntekijät saavat valita itselleen sopivimman ajankohdan ja paikan täyttää kyselylomake, mikä toivottavasti lisää työntekijöiden halukkuutta osallistua tutkimukseen. Kyselylomakkeeseen vastaaminen oli päiväkotikiitos Kytöniityn työntekijöille vapaaehtoista.

Vallin (2015, 90–91) mukaan tällä tavoin toteutettavalla kyselyllä saa nopeasti hankittua aineistoa ja vastausprosentti on kohtuullisen suuri, mikä puolestaan lisää tutkimuksen luotettavuutta. Jos tutkija ei ole paikalla vastaajien täyttäessä lomakkeita, lomakkeessa tulee olla vastausohje eli tutkimuksen instruktio. Ohjeen tulee olla tiivis ja yksityiskohtainen, jotta kysely onnistuisi. Liitteessä 2 on tutkimusaineiston keräämiseen käytetty kyselylomake. Lomakkeen alussa on myös vastausohje.

5.5 Aineiston analysointi

Analyysin avulla pystytään sanallisesti ja täsmällisesti kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä. Laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmiin kuuluu sisällönanalyysi, joka tarkoittaa nähdyn, kuullun tai kirjoitetun sisällön tarkastelua. Sisällönanalyysin tavoitteena on saada tutkimusaineisto tiivistettyä selkeään muotoon ilman, että sen sisältämä tieto menetetään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Aineiston analyysiä pidetään laadullisen tutkimuksen haasteena, sillä se vaatii tutkijalta sensitiivisyyttä, oivallusta, kykyä tulkita saatuja tuloksia sekä kykyä hallita oma aineistonsa niin, että pystyy rakentamaan vuoropuhelun teorian ja

aineiston välille ja siten löytämään tutkimuskysymystensä kannalta uutta tietoa (Syrjäläinen, Eronen & Värri 2007, 8).

Opinnäytetyöni aineiston analysoin aineistolähtöisen sisällönanalyysin ja teemoittelun avulla. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi rakentuu kolmesta osasta: aineiston redusoinnista, aineistoin klusteroinnista sekä aineiston abstrahoinnista. Teemoittelussa korostuu, mitä erilaisista teemoista sanotaan. Laadullinen aineisto pilkotaan ja ryhmitellään erilaisten aihepiirien mukaan, mikä mahdollistaa sen, että aineistossa esiintyviä tiettyjä teemoja voidaan vertailla. Tavoitteena on löytää tiettyä teemaa koskevia näkemyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93, 108–111.)

Rakensin kyselylomakkeen kysymykset kahden teeman ympärille. Aloitin aineiston analysoinnin, kun kyselylomakkeiden vastausaika oli umpeutunut. Kyselyyn osallistui 6 päiväkodin työntekijää. Aloitin analysoinnin aineiston pelkistämällä. Aineiston redusointi eli pelkistäminen tarkoittaa sitä, että aineisto yksinkertaistetaan ja kaikki epäoleellinen tieto tutkimuksen kannalta poistetaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108). Litterointi tarkoittaa aineiston puhtaaksi kirjoittamista, jotta aineistoa olisi helpompi käsitellä ja analysoida. Esimerkiksi jos tutkimukseen osallistuneet ovat kirjoittaneet vastaukset omalla käsiälläan, nämä tekstit tulee kirjoittaa puhtaaksi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Litteroin aineiston tietokoneen tekstinkäsittelyohjelmalla ja tekstiä tuli 8 sivua.

Avoimia kysymyksiä käyttäessä niiden koodaaminen kannattaa aloittaa sillä, että saa kokonaiskuvan aineistosta lukemalla ensin kaikki vastaukset (Valli 2002, 541). Käytin kyselylomakkeessa avoimia kysymyksiä, joten luin aineiston läpi huolellisesti muutamia kertoja. Kun olin hahmottanut aineiston kokonaisuudessaan, ryhmittelin vastaajien antamat vastaukset kysymysten mukaan. Pelkistin aineiston etsimällä vastauksista tutkimukseni kannalta tärkeimpiä kohtia ja ilmauksia, merkiten ne eri väreillä. Samalla jätin aineistosta pois tutkimukseni kannalta epäoleelliset kohdat.

Ryhmittelyssä eli aineiston klusteroinnissa etsitään käsitteitä, jotka kuvaavat alkuperäisten ilmauksien samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Alkuperäiset

ilmaukset muutetaan pelkistetyiksi lauseiksi, jotka luokitellaan alaluokkiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.) Kun olin merkinnyt eri värein aineiston oleellimmat kohdat, muodostin niistä pelkistettyjä ilmauksia (Taulukko 1).

TAULUKKO 1. Esimerkki pelkistetyin ilmauksen muodostamisesta.

Suora lainaus	Pelkistetty ilmaus
"Lapsilla mahdollisuus vapaaseen leikkiin päivittäin."	Leikkiä on joka päivä
"Leikille on paljon aikaa ja leikki on tärkein ohjelma viikko-ohjelmassa".	Leikille varataan paljon aikaa
"Jos leikki on rakennettu johonkin tilaan, annetaan mahdollisuus jatkaa leikkiä esim. seuraavana päivänä."	Leikki saa jäädä ja jatkua myöhemmin

Tämän jälkeen etsin pelkistetyistä ilmauksista samankaltaisuuksia, ryhmittelin ne ja nimesin näitä ryhmiä kuvaavat alaluokat (Taulukko 2).

TAULUKKO 2. Esimerkki alaluokan muodostamisesta.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Leikkiä on joka päivä Leikille varataan paljon aikaa Leikki saa jäädä ja jatkua myöhemmin	Leikille varataan aikaa

Aineiston abstrahoinnissa rakennetut alaluokat ryhmitellään samankaltaisuuksien perusteella yhteen ja alaluokille muodostetaan niitä laajemmin kuvaava yläluokka (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111). Muodostin alaluokista ryhmiä ja rakensin niille niitä kuvaavan yläluokan (Taulukko 3).

TAULUKKO 3. Esimerkki yläluokan muodostamisesta.

Alaluokka	Yläluokka
Leikille varataan aikaa Aikuisten myönteinen asenne leikkiä kohtaan	Leikin arvostus

Liitteessä 3 on esimerkki pelkistettyjen ilmauksen muodostamisesta sekä esimerkki ala- ja yläluokkien rakentamisesta.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimukseni avulla selvitin, millainen rooli varhaiskasvattajalla on päivähoiton leikkitoiminnassa. Jaoin tutkimustulokset kyselylomakkeen mukaisesti kahteen aiheeseen: leikin merkitys päiväkodin toiminnassa ja varhaiskasvattajan rooli leikissä.

6.1 Leikin merkitys päiväkodin toiminnassa

Kyselylomakkeeseen vastanneiden näkemys leikistä oli varsin yhteneväinen. Leikillä koettiin olevan merkitystä lapsen oppimisen, kehittymisen ja hyvinvoinnin kannalta.

Lasten leikillä on suuri merkitys kaikenlaiseen, monipuoliseen oppimiseen sekä lapsen itsensä viihtymiseen.

[--] leikin avulla ja sen kautta lapsi voi pukea sanoiksi omia tunteuksiaan.

Leikin kautta vahvistetaan opittuja asioita.

Leikin merkitys erityisesti lapsen sosiaalisten taitojen edistäjänä nousi kaikissa vastauksissa esiin. Leikin avulla lapsi harjoittelee muiden lasten lähestymistä, roolin ottamista, neuvottelua, toisten kuuntelemista ja huomioonottamista, lelujen jakamista, työnjakoa ja ristiriitojen selvittelyä. Leikissä lapsi käy läpi omia tunteitaan ja kokemuksiaan. Leikin nähtiin vahvistavan myös lasten yhdessäolon tunnetta sekä lisäävän lapsen itseluottamusta.

Leikin avulla lapset oppivat huomioimaan toisiaan ”oikein”.

Leikki vahvistaa/harjaannuttaa lasten sos.taitoja [--].

Leikeissä harjoitellaan erilaisia rooleja, jakamista, yhdessä tekemistä/päättämistä, ongelmanratkaisua.

Sosiaaliset taidot kehittyvät.

Vastauksissa korostui leikin merkittävä osuus päiväkodin toiminnassa. Leikki huomioitiin päivittäin kaikissa päiväkodin lapsiryhmissä ja leikille järjestettiin runsaasti aikaa. Varhaiskasvattajat ovat painottaneet lapsiryhmänsä toiminnassa leikkiä.

Leikille on paljon aikaa ja leikki on tärkein ohjelma viikko-ohjelmassa.

Leikki on mukana jokaisessa päivässä [--]. On ollut painotuksemme.

Varhaiskasvattajat toivat esille leikin arvostamisen tärkeyden. Kasvattajan asenteiden koettiin olevan ratkaiseva tekijä leikin onnistumisen kannalta, ei niinkään ympäristön tai tavaroiden. Vastajat kokivat, että kun kasvattajat arvostavat leikkiä, he antavat leikille enemmän tilaa, aikaa ja rauhaa sekä tukevat leikin jatkuvuutta sekä sisällä että ulkona. Kasvattaja voi omalla toiminnallaan rajoittaa, estää tai mahdollistaa leikkiä.

Ympäristöllä ei ole kauheasti merkitystä. Tärkeintä on psyykinen ympäristö (positiivinen kasvatusajatus), aikuisen ymmärrys ja halu tukea leikkiä.

Aikuisen asenne on tärkein; olenko leikin mahdollistaja vai estäjä!

Leikki on arvostetussa asemassa ja leikkiä pyritään jatkamaan vaikka ulkoilussa.

Leikin arvostaminen päiväkodissa näkyi myös siinä, että leikki oli valittu päiväkodissa tehdyn kehittämistyön aiheeksi. Varhaiskasvattajat kuvailivat eri tapoja, miten leikkiä on kehitetty päiväkodissa.

Isot, yhteiset leikkiprojektit ja päivät koko pk:ssa. [--]. Aikuisten asennekasvatusta [--].

Leikin koettiin olevan tärkeä ja monipuolinen työväline varhaiskasvattajan työssä. Varhaiskasvattajat kertoivat käyttävänsä leikkiä arjen eri tilanteissa, kuten pukeutumistilanteissa, jumpassa, ulkoilussa, hoitotilanteissa ja siirtymätilanteissa. Varhaiskasvattajat kertoivat käyttävänsä leikkiä apuna silloin, kun käsittelivät jotain tiettyä teemaa tai aihetta lasten kanssa. Leikkiä pidettiin keskeisenä

oppimismenetelmänä sekä toimivana välineenä sosiaalisten taitojen vahvistamisessa, erityisesti vanhemmillä lapsilla.

Leikki on paras oppimismenetelmä [--]. Lapset on helppo motivoida leikin avulla.

Leikin avulla pelottavasta ja ”vaikeasta” asiasta voi kertoa ymmärrettävästi.

6.2 Varhaiskasvattajan rooli leikissä

Varhaiskasvattajat nostivat esiin monia ja osittain päällekkäisiä aikuisen rooleja leikissä. Vastauksissa korostui merkittävästi kasvattajan rooli leikin mahdollistajana. Kasvattaja mahdollistaa leikkiympäristön, tilan ja leikkimateriaalit, sekä antaa lapsille mahdollisuuden käyttää mielikuvitustaan ja toteuttaa leikki-ideoitaan. Leikkimateriaalin katsottiin sisältävän lelujen lisäksi myös kankaita, vaatteita, palikoita ja luonnon materiaaleja. Varhaiskasvattajat pitivät tärkeänä myös leikkirauhan ja leikin jatkuvuuden mahdollistamista. Leikin jatkuvuuden mahdollistaa jo, jos leikit saavat jäädä paikoilleen ja niitä saa jatkaa myöhemmin, tai sisällä alkaneen leikin saa siirtää kasvattajan avulla ulos. Leikkitalan tulisi siis olla sellainen, johon leikit saa jättää.

Aikuinen mahdollistaa leikin (tavarat, tilan leikkirauhan) [--].

Antaa lapsille käyttöön erilaista materiaalia ja antaa tilaa lapsen mielikuvitukselle.

Leikki saa jatkua päivästä toiseen ja muotoutua/muokkaantua.

Varhaiskasvattajat kokivat kasvattajan olevan leikin rikastuttaja. Kasvattajan katsottiin rikastuttavan lasten leikkiä keksimällä ideoita, kertomalla eri leikeistä, opettamalla uusia leikkejä ja lisäämällä leikkiin juonta. Leikkimateriaalien antaminen nähtiin myös leikin rikastuttamisena.

Aikuinen rikastuttaa leikkiä: Tuo lisää tarvikkeita ja antaa sille suuntaa.

Vastauksissa nostettiin esiin aikuisen rooli leikin ohjaajana ja tukijana. Kun muiden kuuntelu ja huomioonottaminen sekä roolijako tuottavat lapsille leikissä vaikeuksia, kasvattajaa tarvitaan leikkiin ohjaamaan näitä tilanteita. Ohjaaminen tapahtuu lapsilähtöisesti lapsen tasolla. Merkittävänä osana ohjaajan roolia pidettiin konfliktitilanteiden ratkaisemista, kiusaamistilanteisiin puuttumista sekä leikin sanoittamista. Koettiin, että kasvattajan ohjatessa leikkiä leikistä tulee johdonmukaisempaa ja pitkäkestoisempaa. Kasvattajan sensitiivisyyttä ja herkkyyttä tunnistaa lasten aloitteita pidettiin erityisen tärkeänä leikin tukemisen kannalta. Kasvattaja vie leikkiä eteenpäin lasten aloitteiden mukaisesti ja kannattelee leikkiä. Varhaiskasvattajat kokivat, että suuri osa lapsista tarvitsee kasvattajan tukea leikkiin, ja antoivat esimerkkeinä temperamenttiset, vahvat, syrjäänvetäytyvät ja arat lapset.

Aikuiset leikkivät, ohjaavat + tukevat leikkiä joka päivä ”lattian tasolla”.

Aremmat lapset, jotta saavat äänensä/ideansa kuuluviin. Vahvat lapset, jotta oppivat kuuntelemaan muita.

Lapsi, joka ei löydä kaverisuhteita tai lapsi, joka ”ei osaa leikkiä”, tarvitsee aikuisen tukea.

Varhaiskasvattajat kokivat kasvattajan roolin leikin tukijana olevan erittäin tärkeää erityisesti pienten lasten leikissä. Pienet lapset vasta harjoittelevat leikkimistä ja tarvitsevat siksi leikin sanoittamista ja ohjausta. Pienten lasten leikit nähtiin lyhytkestoisina, mutta kasvattajan tuen myötä pienet lapset sitoutuvat paremmin leikkiin.

[--]. Pienet tarvitsevat aikuista!

Pienten ryhmässä merkitys on ensiarvoisen tärkeää.

Kasvattaja nähtiin leikissä kannustajan, rohkaisijan, mallin antajan ja heittäytyjän roolissa. Kasvattaja rohkaisee arkoja ja syrjäänvetäytyviä lapsia, auttaa uusia lapsia pääsemään mukaan leikkiin sekä auttaa lapsia löytämään kaverisuhteita. Mallin antajan roolissa kasvattaja on lapsille roolimalli ja antaa mallin käyt-

töstavoista ja leikkimisestä. Varhaiskasvattajat kokivat hyvin tärkeäksi kasvattajan kyvyn heittäytyä leikkiin.

Osallistuu itse [--] ja rohkaisee.

Alle 3-vuotiaat tarvitsevat erityisesti. Aikuinen on mallina miten leikitään [--].

Uskallusta hullutella ja heittäytyä.

Varhaiskasvattajat nostivat kasvattajan rooliksi myös havainnoitsijan ja mukana leikkijän roolit. Kun kasvattaja havainnoi lapsen leikkiä, hän lisää tuntemusta lapsesta ja selvittää tämän taidot, tarpeet ja mielenkiinnon kohteet. Havainnoinnin avulla kasvattaja pystyy ehkäisemään konfliktitilanteita ja selvittää lasten sosiaalisia suhteita, ja kasvattajan tulisi havainnoida leikkiä ennen kuin puuttuu siihen. Varhaiskasvattajat näkivät, että kasvattaja voi toimia havainnoitsijan roolissa seuraamalla leikkiä sivusta tai ollessaan mukana leikissä. Kasvattaja voi osallistua leikkiin olemalla yksi leikkijöistä, ottamalla roolin leikissä tai aloittamalla itse leikin. Varhaiskasvattajien mielestä lapset kokevat kasvattajan osallistumisen leikkiin pääosin mieluisana ja suhtautuvat tähän innokkaasti. Vanhempien lasten koettiin nauttivan kuitenkin enemmän leikkimisestä keskenään kuin kasvattajan kanssa. Osa vastaajista koki, ettei kasvattajan osallistuminen leikkiin voi haitata leikkiä, mutta osan mielestä kasvattajan mukaantulo voi sekoittaa leikin dynamiikan tai kasvattaja voi dominoida leikkiä ja ottaa liian ison roolin.

Kasvattaja voi olla mukana leikissä yhtenä leikkijänä.

Havainnointi auttaa ”löytämään” lasten roolit/hierarkian.

Jos esiintyy kiusaamista, aikuinen tarvitaan havainnoimaan.

Aikuisen tulee tyytyä annettuun rooliin ja ymmärtää poistua, kun se tehdään selväksi.

6.3 Yhteenveto tutkimustuloksista

Varhaiskasvattajien näkemykset leikin merkityksestä päiväkodin toiminnassa ja varhaiskasvattajan roolista leikissä olivat samansuuntaisia. Leikin koettiin olevan tärkeää lapsen oppimisen ja kehittymisen kannalta, erityisesti sosiaalisten taitojen oppimisessa. Leikillä oli suuri merkitys päiväkodin toiminnassa, sillä kaikissa päiväkodin lapsiryhmissä varattiin aikaa leikille.

Varhaiskasvattajat olivat yksimielisiä siitä, että leikkiä tulee arvostaa varhaiskasvatuksessa ja huomioida päivittäin lapsiryhmien toiminnassa. Varhaiskasvattajat esittivät, että ihanteellisen leikin kannalta tärkeintä ei ole niinkään leikkitila ja –materiaalit, vaan kasvattajien positiivinen, arvostava ja aidosti kiinnostunut suhtautuminen leikkiin.

Varhaiskasvattajat kertoivat käyttävänsä leikkiä työvälineenä ja oppimismenetelmänä monipuolisesti erilaisissa arjen tilanteissa. Vanhempien lasten kohdalla leikkiä käytettiin erityisesti sosiaalisten taitojen vahvistajana, kun taas pienet lapset harjoittelivat varsinaista leikkimistä.

Varhaiskasvattajalla nähtiin olevan erilaisia rooleja leikissä: ohjaaja, tukija, heittäytyjä, rikastuttaja, leikkijä, kannustaja, mallin antaja, havainnoitsija ja rohkaisija. Varhaiskasvattajat korostivat erityisesti leikin mahdollistajan ja tukijan roolia. Leikin mahdollistajana kasvattaja antaa leikille tilaa, aikaa, rauhaa ja materiaaleja, sekä mahdollistaa leikin jatkuvuuden antamalla leikkien jäädä tai siirtyä muualle. Leikin tukijana kasvattaja kannattelee leikkiä, tukee lasten leikkitaitoja ja auttaa ristiriitatilanteissa. Varhaiskasvattajat kokivat, että merkittävä osa lapsista tarvitsee leikkiin kasvattajan tukea. Kasvattajan tuen koettiin olevan erityisen tärkeää pienten lasten leikissä. Varhaiskasvattajat korostivat vastauksissaan kasvattajan kykyä sensitiivisyyteen ja heittäytymiseen.

Varhaiskasvattajat kokivat, että lapset ottavat kasvattajan mukaan leikkiin pääosin innokkaasti. Näkemykset siitä, haittaako kasvattajan osallistuminen leikin kulkua, vaihtelivat. Kasvattajaa voidaan tarvita leikissä, mutta kasvattaja voi myös dominoida ja sekoittaa leikkiä.

7 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tutkimustyön perustehtävinä pidetään luotettavan tiedon tuottamista, välittämistä ja käyttämistä. Tiedolla tarkoitetaan ilmiön kuvailemista, tulkintaa ja selittämistä (Pietarinen 2002, 59). Tutkimuksen tekemisen eri vaiheissa syntyy eettisiä kysymyksiä, joiden tarkastelua kutsutaan tieteen etiikaksi (Pietarinen & Lounis 2002, 46).

7.1 Eettisyys

Tutkimustyössä eettinen ote näkyy työn aiheen valinnassa ja sopimusten noudattamisessa. Tutkijan tulee sitoutua käyttämään tutkimusaineistoa sovitulla tavalla. Monet sosiaali- ja terveysalan yksiköt vaativat tutkimusta varten erityistä lupaa (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 12). Työni aihe on työelämälähtöinen ja huomioin työssäni yhteistyötahon toiveet. Tutkimuksen toteuttamisen aikaan yhteistyöpäiväkoti oli mukana hankkeessa, jonka tavoitteena oli kehittää leikkiä. Päiväkodissa oltiin hyvin kiinnostuneita aiheeseen liittyvästä tutkimus- ja kehittämistyöstä. Keskustelin päiväkodin yhteyshenkilön kanssa tarkemmin opinnäytetyöni sisällöstä: mistä aiheesta päiväkodissa oltiin erityisen kiinnostuneita, mikä hyödyttäisi heidän työtään eniten? Ennen tutkimuksen toteuttamista tein kirjallisen sopimuksen opinnäyteyhteistyöstä päiväkodin yhteyshenkilön kanssa, missä käsiteltiin tutkimuksen tarkoituksesta, tavoitteista ja menetelmistä. Tämän jälkeen hain työlleni tutkimuslupaa Helsingin kaupungin varhaiskasvatusvirastolta.

Kun tutkimuksen kohderyhmänä ovat ihmiset, tutkimuksen eettisyys perustuu ihmisoikeuksiin ja eettisyyden pohdinnassa keskeistä on tutkittavien suoja. Tutkijan tulee kertoa tutkittaville heille ymmärrettävällä tavalla tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit. Tutkittavien tulee tietää, että heillä on oikeus vapaaehtoisuuteen, oikeus kieltäytyä tutkimuksesta tai keskeyttää se, sekä oikeus kieltää jälkikäteen tutkimuksessa sellaisen aineiston käyttö, joka koskee heitä itseään. Tutkijan tulee turvata osallistujien oikeudet ja hyvinvointi. Tut-

kimustietojen tulee olla luottamuksellisia, eli tutkimustietoja ei saa luovuttaa muille tai käyttää muuhun tarkoitukseen ja osallistujien tulee pysyä halutessaan nimettöminä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.) Ennen kuin annoin kyselylomakkeet päiväkodin työntekijöille, kerroin tutkimukseen osallistumisen olevan täysin vapaaehtoista ja vastaamisen tapahtuvan nimettömänä. Kerroin myös opinnäytetyöni tarkoituksesta, miten tutkimusaineisto käsitellään, säilytetään ja hävitetään, sekä siitä, ettei vastaajia voida tunnistaa valmiista opinnäytetyöstä. Nämä asiat esitettiin myös saatekirjeessä, joka oli osa kyselylomaketta. Litteroin vastaukset tarkasti mitään muuttamatta ja säilytin tutkimusaineiston niin, etteivät ne olleet ulkopuolisten saatavissa.

Tutkijan tulee noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Vastuu käytännön noudattamisesta koskettaa tutkijan tai tutkijaryhmän lisäksi myös tutkimusyksikön johtoa (Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet 2003, 5, Tuomi & Sarajärvi 2009, 133). Hyviä tieteellisiä käytäntöjä ovat muun muassa tarkkuus, huolellisuus, avoimuus ja tulosten esittäminen oikeassa valossa (Pietarinen 2002, 66, 68; Tuomi & Sarajärvi 2009, 133). Tutkimuksessa tulee käyttää sellaisia tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä, jotka täyttävät tieteellisen tutkimuksen kriteerit, ja tutkimuksen suunnittelun, toteutuksen ja raportoinnin tulee olla yksityiskohtaisia. Muiden tutkijoiden työ tulee ottaa huomioon ja sitä tulee arvostaa. Tutkijan tulee hyvän tieteellisen käytännön lisäksi noudattaa ensisijaisesti lainsäädäntöä. Jos tutkija käyttää vilppiä tai on piittaamaton hyvästä tieteellisestä käytännöstä, sitä pidetään hyvän tieteellisen käytännön loukkauksena. (Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet 2003, 5–6.) Vilppiä on havaintojen ja tulosten vääristely, eli alkuperäisiä havaintoja ja tutkimustuloksia muokataan omiin tarkoituksiin sopiviksi. Vilpin muita muotoja ovat sepittäminen, eli tekaistujen havaintojen tai tulosten esittäminen, sekä plagiointi, jolla tarkoitetaan luvattonta lainausta. Siinä tutkija esittää omanaan jonkun muun tutkijan tuottamaa tekstiä. (Karjalainen & Saxén 2002, 221, 231). Piittaamattomuutena pidetään esimerkiksi raportoinnin huolimattomuutta ja muiden tutkijoiden vähättelyä (Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet 2003, 6). Sitouduin noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä koko opinnäytetyöprosessin ajan.

Työn eettisyyteen vaikuttaa myös se, että yhteistyöpäiväkoti oli minulle jo entuudestaan tuttu aiemman työelämäharjoittelun osalta. Tutkimusympäristön valinta ei siis ollut sattumanvarainen. Koska yhteistyöpäiväkodissa oltiin jo keskusteltu paljon leikkitoiminnasta ja kehitetty sitä, uskoin saavani heiltä paljon tietoa aiheesta. Jos olisin valinnut tutkimusympäristöksi jonkin toisen päiväkodin, jossa leikkiä ei olisi kehitetty, tutkimustulokset olisivat varmasti olleet erilaiset. Työtä tehdessä entinen harjoittelijan roolini vaihtui tutkijan rooliin. Harjoittelijaa ohjaavat työyhteisön säännöt ja käytännöt, mutta tutkijaa ohjaavat tieteelliset käytännöt.

7.2 Luotettavuus

Tutkijan yhtenä velvollisuutena pidetään lähdekritiikkiä (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 12). Käytin opinnäytetyössäni luotettavia ja monipuolisia lähteitä, kuten varhaiskasvatusta ja leikkiä käsitteleviä teoksia, väitöskirjoja sekä alan ammattilehtiä. Tarkastelin ja arvioin lähteitä huolellisesti ja kriittisesti, erityisesti verkkojulkaisuja. Lähteet olivat ajankohtaisia ja huomioin myös kansainväliset tutkimukset ja teokset. Pysin peilaamaan näkemyksiäni ja tutkimusaineistoa ja –tuloksia jatkuvasti teoriatietoon.

Käytin tutkimusmenetelmänä kyselylomaketta. Kyselylomakkeen haasteena on se, ettei tutkija pysty enää myöhemmin esittämään havaintoja tai tarkentavia kysymyksiä (Valli 2002, 533), eikä vastaajalla ole mahdollisuutta muokata vastauksiaan täytettyään lomakkeen (Vehkalahti 2008, 20). Tämän takia kyselyn toteuttamisen ennakkosuunnittelu on ensiarvoisen tärkeää. Kyselylomakkeen käyttäminen aineistonkeruumenetelmänä on haasteellista myös siksi, koska siihen voi liittyä väärin ymmärtämistä puolin ja toisin. Esimerkiksi vastaaja ei ymmärrä kysymystä siten, miten tutkija käsittää sen, tai ei vastaa kysymykseen tutkijan odottamalla tavalla. Lisäksi tutkija voi ymmärtää väärin vastaajan vastauksen. Jos vastaaja ei vastaa kyselyyn ohjeiden edellyttämällä tavalla, täytyy tutkijan yrittää tulkita hänen vastauksensa ja jopa hylkäämään vastaus, jos se on liian epäselvä. Toisaalta liian epäselvien vastausten poisjättäminen on hyvä vaihtoehto, jolla tuetaan tutkimuksen luotettavuutta. (Valli 2002, 533–534.)

Suunnittelin kyselylomakkeen tarkasti ja lomakkeen kysymykset perustuivat työn teoreettiseen viitekehykseen. Ne, jotka olivat osallistuneet kyselyyn, olivat vastanneet lomakkeen kaikkiin kysymyksiin. Koska lomakkeeseen vastattiin kirjoittamalla käsin, riskinä oli, etten välttämättä saisi vastaajan käsialasta selvää ja tällöin joutuisin hylkäämään vastauksen. Vastaukset oli kuitenkin kirjoitettu selkeällä, ymmärrettävällä käsialalla, enkä joutunut jättämään pois yhtäkään vastausta.

Kyselylomakkeen saatekirje voi vaikuttaa vastaajien kiinnostukseen ja motivaatioon vastata kyselyyn ja siten myös vastausten luotettavuuteen (Vehkalahti 2008, 47). Keräsin tutkimusaineiston kyselylomakkeen avulla ja kyselyyn vastasi 6 varhaiskasvattajaa. Päiväkodissa oli yhteensä 13 varhaiskasvattajaa eli 7 varhaiskasvattajaa jätti vastaamatta kyselyyn. Koska kyselyyn vastattiin nimettömästi, en voinut selvittää syitä siihen, miksi osa varhaiskasvattajista ei osallistunut kyselyyn. Kysely toteutettiin pääsiäisen aikaan, joten varhaiskasvattajien lomat saattoivat vaikuttaa siihen, miksi kaikki varhaiskasvattajat eivät osallistuneet kyselyyn. Mahdollisia muita syitä saattoivat olla sairauspoissaolot tai kiireisyys. Kyselyyn tuli vastata työajalla ja päiväkodin arki saattaa olla hyvinkin kiireistä ja hektistä. Uskon, että jos olisin toteuttanut kyselyn parempana ajankohdana, olisin saanut enemmän vastauksia. Lisäksi kyselylomakkeen pituus saattoi vaikuttaa varhaiskasvattajien halukkuuteen osallistua kyselyyn. Opin tästä sen, että tutkimusaineistoa kerätessä on tärkeää huomioida sopiva ajankohta tutkimuksen toteuttamiselle.

Pohdin, olisiko kyselylomakkeen palauttamistapa myös voinut vähentää työntekijöiden halukkuutta osallistua kyselyyn? Vastaajat palauttivat lomakkeet kahvihuoneen seinällä olevaan kirjekuoreen. Oletuksena oli, ettei vastauslomakkeita käsitellä enää sen jälkeen, kun ne on pudotettu kirjekuoreen. Kuitenkin oli mahdollista, että halutessaan joku olisi voinut lukea muiden vastauksia. Jälkikäteen ajatellen olisi ollut parempi toteuttaa kysely niin, että varhaiskasvattajat olisivat laittaneet vastauslomakkeensa ensin omaan kirjekuoreen, sulkeneet sen ja sitten pudottaneet sen yhteiseen kirjekuoreen. Toisaalta uskon, että työyhteisössä vallitsi hyvä yhteishenki ja luottamus varhaiskasvattajien välillä.

Ne, jotka osallistuivat kyselyyn, osasivat kertoa yksityiskohtaisesti, miten päiväkodissa on kehitetty leikkiä VKK-Metron hankkeen myötä. Tästä voi päätellä, että kyselyyn osallistuneet ovat olleet talossa jo pidemmän aikaa, eli esimerkiksi mahdolliset sijaiset eivät osallistuneet kyselyyn.

8 POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millainen merkitys leikillä on päiväkodin toiminnassa ja millaisia rooleja varhaiskasvattajalla on päivähoidon leikki-toiminnassa. Tässä luvussa vertaillaan tutkimustuloksia aiempiin tutkimustuloksiin ja kirjallisuuden teoksiin sekä esitetään johtopäätökset tutkimustuloksista. Tämän jälkeen pohdin, miten olen ammatillisesti kasvanut opinnäytetyöprosessin aikana. Lopuksi esittelen jatkotutkimusta varten mahdollisia aiheita.

8.1 Varhaiskasvattaja mahdollistaa ja tukee leikkiä

Varhaiskasvattajat näkivät leikillä olevan suuri merkitys varhaiskasvatuksessa. He järjestivät aikaa ja tilaa leikille sekä käyttivät sitä myös työvälineenä. Leikin rooli suomalaisessa varhaiskasvatuksessa on erittäin suuri ja sille järjestetään aikaa päiväkodeissa (Palokangas 2018, 133). Lapsilla on mahdollisuus vapaaseen leikkiin monta kertaa päivässä (Smids 2018, 36).

Varhaiskasvattajien mukaan aikuisen yksi merkittävimmistä rooleista on leikin mahdollistaja. Aikuisen katsottiin rikastuttavan lasten leikkiä eri tavoin, kuten keksimällä ideoita, opettamalla uusia leikkejä ja lisäämällä leikkiin juonta. Kasvattaja mahdollistaa, että lapsi pääsee leikissä lähikehityksen vyöhykkeelle. Aikuisen voi kehittää leikin juonta, leikin kestoa ja sisältöjä. (Laitila & Rantanen 2018, 165.)

Varhaiskasvattajat kokivat aikuisen sensitiivisyyden erittäin tärkeäksi. Leikin tukemisessa korostuu aikuisen sensitiivisyys ja aikuisen asenne leikkiä kohtaan. Aikuisen voi tukea leikkiä siten, että huomioi leikin merkityksen lapsen oppimisen ja hyvinvoinnin kannalta, kehittää oppimisympäristöä sekä tunnistaa tekijät, jotka rajoittavat leikkiä. Leikin tukeminen on kaikkien varhaiskasvattajien tehtävä, ei vain erityispedagogiikan asiantuntijoiden, ja koulutusta lasten itsesäätelyn tukemisesta ja sosioemotionaalisista haasteista tarvittaisiin. (Häyrynen 2018, 188–190.) Leikin ohjaaminen vaatii kasvattajalta pedagogista osaamista ja har-

joittelua. Pedagogiikka perustuu kehityspsykologian, oppimisprosessien, leikin teorioiden ja leikin prosessien tuntemukseen, ja leikin ohjaaminen lasten tuntemiseen ja leikin havainnointiin. (Lehtinen & Koivula 2017, 144.) Kasvattajan tulee huomioida muutokset, joita tapahtuu lapsen kehitysvaiheiden myötä, ja muuttaa rooliaan lapsen kehityksen myötä (Helenius & Korhonen 2016, 74).

Leikin on tutkittu vähentyneen ja tämän syynä pidetään esimerkiksi sitä, etteivät päiväkotien suuret lapsiryhmät, aikataulut ja hektisyys tue pitkäkestoista leikkiä. Lisäksi aikuiset keskeyttävät lasten leikin tai estävät sen syntymisen puuttamalla lasten käyttäytymiseen. (Säkkinen 2018, 168–169, 171–172.) Osa kyselylomakkeisiin vastanneista koki, että aikuisen mukaantulo leikkiin häiritsee leikin sujuvuutta eikä leikkiin tule puuttua, jos leikki sujuu jo valmiiksi hyvin. Aikuisen kyky sensitiivisyyteen koettiin ratkaisevaksi tekijäksi tässä. Aikuisen on osattava osallistua leikkiin ilman, että omalla toiminnallaan ylittää lasten toiminnan, sekä ymmärrettävä lasten leikkivalintoja (Säkkinen 2018, 176). Ei ole itsestään selvää, että aikuinen osaisi leikkiä tai kehittää sitä. Jos aikuinen puuttuu liikaa leikkiin tai ohjaa sitä huonosti, se vaikuttaa kielteisesti lasten leikkiin (Säkkinen 2018, 167). Osa varhaiskasvattajista koki, että aikuinen voi ottaa leikissä liian dominoivan roolin.

8.2 Leikin merkitys sosiaalisten taitojen oppimisessa

Varhaiskasvattajat kokivat leikin vahvistavan lapsen sosiaalisia taitoja ja lisäävän lapsen itseluottamusta. Leikin nähtiin tarjoavan myös lapselle mahdollisuuden käsitellä omia tunteitaan. Leikki on sosiaalinen ilmiö, jossa lapset oppivat ystävyysuhteiden muodostamista, auttamista, jakamista sekä muita sosiaalisia taitoja. Leikin avulla lapsi rakentaa kuvan itsestään. (Salo & Salmi 2018, 6.)

Aikuisen tehtävänä pidettiin kaikkien lasten saaminen mukaan leikkiin. Uusien lasten, arkojen tai temperamenttisten lasten nähtiin tarvitsevan aikuisen tukea leikissä. Lapsen osallistumismahdollisuuksiin vaikuttaa lapsen asema ryhmässä. Kaikki lapset eivät saa yhtä paljon arvostusta muilta lapsilta, joten heillä on eriarvoiset mahdollisuudet osallistua leikkeihin. Kasvatuskulttuurin arvoihin ja

lähtökohtiin tulee kuulua lasten tasa-arvoisten osallistumismahdollisuuksien tukeminen. (Smids 2018, 40–41.)

Lähes kaikkien lasten ajateltiin tarvitsevan tukea leikissä. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjataan usein tavoitteeksi leikkitaitojen ja itsesäätelyn kehittäminen (Häyrynen 2018, 181). Varhaiskasvattajat korostivat ujojen, temperamenttisten ja vahvojen lasten sekä pienten lasten tarvetta aikuisen tukeen. Itsesäätelypulmaiset lapset tarvitsevat aikuista leikin tukemiseen ja jäsentämiseen, sillä heille vuorottelu, vastavuoroisuus ja yhteisen leikki-idean luominen muiden lasten kanssa on yleensä haasteellista ja jopa kuormittavaa lapsille. Tämän seurauksena itsesäätelypulmaiset lapset leikkivät mieluummin yksin- tai rinnakkaisleikkiä yhteisleikin sijaan. (Espoon kaupunki i.a.) Leikkiin pääseminen edellyttää lapselta taitoja ja tahtoa. Siihen vaikuttavat myös lapsen sukupuoli, lapsen sosiaalinen asema ryhmässä sekä lasten väliset erot. Leikkiin ei välttämättä päästetä lasta, joka ei puhu samaa kieltä kuin muut, tai joka ei tunne tiettyä TV-ohjelmaa. (Salo & Salmi 2018, 12–13, 15.) Jos lapset eivät saa tukea sosioemotionaalisiin taitoihin, heitä voidaan alkaa kiusata ja syrjiä, tai he itse voivat häiritä ja kiusata muita (Häyrynen 2018, 182). Aikuisten tehtävänä on auttaa lasta rakentamaan ystävyyssuhteita leikissä (Salo & Salmi 2018, 17).

Kasvattajien tulee tuntea lapset, heidän sosiaaliset taitonsa ja asemansa ryhmässä, sekä tietää lasten väliset ystävyyssuhteet (Salo & Salmi 2018, 17). Varhaiskasvattajat ajattelivat havainnoinnin olevan lähtökohta lapsen yksilöllisen tuntemiseen ohjaukseen ja tukemiseen, ja aikuinen nähtiin havainnoitsijan roolissa. Varhaiskasvatuksessa pidetään tärkeänä vapaan leikin seuraamista ja havainnointia, sillä sen avulla voidaan tarkastella lasten toimijuutta ja ongelmien ja konfliktien syntyä. Leikkien havainnoinnin myötä aikuinen pystyy ratkaisemaan tilanteet oikeudenmukaisemmin. Leikin havainnointi on tärkeää, koska leikissä tapahtuu merkittävä osa lasten sosiaalisten asemien muodostumisesta ja lasten välisestä neuvottelusta. Kasvattajat voisivat säännöllisesti vuorotella havainnoitsijan tehtävässä. Tämä toimintatapa helpottaisi havaintojen käsittelemistä ja toimenpiteiden suunnittelua yhdessä. (Smids 2018, 36–37, 44–45.) Havainnoinnin lisäksi kasvattaja voi paremmin ymmärtää lapsen leikkitaitoja,

vuorovaikutustaitoja ja sosiaalisia suhteita osallistumalla itse leikkiin (Lehtinen & Koivunen 2017, 144).

8.3 Ammatillinen kasvu

Sosionomin osaaminen on jaettu kuuteen kompetenssiin, joita ovat sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen ja työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto 2017, 10; Helminen 2014, 13). Sosionomin ydintaitoihin kuuluvat esimerkiksi vuorovaikutus, reflektointitaidot, työelämässä toiminen ja tutkimisen ja kehittämisen taidot (Helminen 2014, 15). Sosionomi osaa reflektoida itseään ammatillisesti ja kriittisesti, johtaa itseään, tuottaa ja arvioida tietoa, sekä toimia tutkimus- ja kehittämistyön periaatteita ja ohjeita noudattaen (Sosiaalialan AMK-verkoston verkostokokous 2016). Opin näytetyön myötä sain arvokasta kokemusta tutkimustyön suunnittelusta, tekemisestä ja raportoinnista. Reflektointitaitoni sekä eettisen pohdinnan taitoni kehittivät, ja sain syvällistä tietoa sosiaalialan arvoista ja ammattietiikasta, erityisesti varhaiskasvatuksen kentällä. Yhteistyö yhteistyöpäiväkodin kanssa sujui hyvin ja ongelmitta. Vuorovaikutustaitoni kehittivät ja sain lisää kokemusta työelämässä toimisesta, mistä on varmasti hyötyä tulevaisuudessa.

Yksi sosionomin tehtäväalueista on kasvatus-, opetus- ja ohjaustehtävät (Helminen 2014, 13). Lastentarhanopettajan virkakelpoisuuden saaneen sosionomin osaamiseen kuuluu sosiaalipedagoginen osaaminen sekä lapsen tukeminen arjessa ja kasvun ja kehityksen eri vaiheissa. Varhaiskasvattajana toimivan sosionomin osaamisessa korostuu yhdessä vanhempien kanssa toteutettava kasvatustyö, tuntemus varhaiskasvatuksen tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä, moniammatillinen yhteistyö, reflektiivinen kehittämis- ja johto-osaaminen, tuntemus lapsen kasvusta, kehityksestä sekä tuntemus lasta ja perhettä tukevasta palvelujärjestelmästä. (Happo 2008, 104–106.)

Lastentarhanopettajan työssä korostuu myös oman toiminnan eettinen pohdinta ja kriittinen arviointi (Lastentarhanopettajaliitto 2005, 3). Mielestäni lastentarhanopettajan työssä erityisen tärkeää ovat reflektointitaidot ja eettisyys. Omaan työtöitä tulee jatkuvasti arvioida, muuttaa ja kehittää. Lisäksi koko varhaiskasvattaja-tiimin tulee yhdessä pohtia ja arvioida ryhmän pedagogisia käytäntöjä säännöllisesti. Lastentarhanopettajan työ edellyttää jatkuvaa uuden oppimista. Lasten kanssa työskentelyssä eettisyys on vahvasti läsnä, sillä varhaiskasvattaja voi käyttää valtaansa lapsiin.

Varhaiskasvatuksen parissa työskentelevien sosionomin osaamisalueisiin kuuluu lisäksi lapsilähtöinen työorientaatio, leikki, yhdenvertaisuuden edistäminen ja arvokasvatus, varhaisen puuttumisen menetelmät sekä luovat ja taidelähtöiset toiminnot. Sosionomin osaamiseen kuuluu myös lasten toimijuuden ja vertaissuhteiden tukeminen (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto 2017, 8, 14).

Kun valmistun sosionomiksi, saan lastentarhanopettajan virkakelpoisuuden. Opinnäytetyöni on merkittävä ammatillisen kasvuni kannalta: se on vahvistanut erityisesti sosiaalipedagogista osaamistani ja oman toiminnan reflektointia, sekä tuonut minulle paljon uutta tietoa varhaiskasvatuksesta, varhaiskasvattajan roolista, lapsen kehityksestä, kasvusta ja oppimisesta sekä leikin merkityksestä. Opinnäytetyö lisäsi arvostustani leikkiä kohtaan ja uskon, että tulevana lastentarhanopettajana osaan hyödyntää leikkiä monipuolisesti päivähoiton arjessa ja siten edistää lasten hyvinvointia.

Opinnäytetyö oli hyvin opettavainen kokemus ja tärkeä ammatillisen kasvuni kannalta. Opinnäytetyön tekeminen yksin tuntui itselle sopivalta ja luontevalta tavalla, mutta toisaalta parityöskentelyssä olisi ollut etuna yhteinen keskustelu ja ajatusten vaihto. Opinnäytetyöprosessi opetti minulle erityisesti oman työn suunnittelua ja aikatauluttamista, pitkäjänteisyyttä ja valintojen tekemistä. Jälkikäteen ajatellen olisin tehnyt muutamia asioita toisin, mutta olen kuitenkin tyytyväinen lopputulokseen. Sain arvokasta kattavaa, syvällistä tietoa lapsen oppimisesta, leikistä ja varhaiskasvatuksesta.

8.4 Johtopäätökset ja jatkotutkimukset

Lasten perhetaustoissa tai yksilöllisissä ominaisuuksissa on eroja ja yksi varhaiskasvatuksen tavoitteista on vähentää näistä eroista johtuvaa kielteistä vaikutusta. Varhaiskasvatus pyrkii takaamaan mahdollisimmat hyvät taidot kaikille lapsille tulevaisuutta varten. Kun lasten leikkiä tuetaan, heille annetaan tasarvoisemmat lähtökohdat harjoitella erilaisia taitoja. Varhaiskasvattajat ovat vastuussa siitä, että leikkiympäristö on turvallinen, kehitystä ja ryhmähenkeä edistävä sekä myönteisiä kokemuksia tarjoava ympäristö, kaikille ryhmän lapsille. (Salo & Salmi 2018, 20.) Opinnäytetyön tutkimustulosten mukaan varhaiskasvattajien tehtävä on tarjota lapsille leikin mahdollistava ympäristö, jossa aikuinen toimii ohjaten, tukien, rikastuttaen ja rohkaisten leikkiä. Voidaan todeta, että varhaiskasvattajalla on useita eri rooleja leikissä. Tutkimustuloksissa nousi esiin myös varhaiskasvattajan roolin leikin havainnoitsijana. Jatkotutkimusaihe voisi käsitellä leikin havainnointia päiväkotikiitosissa. Millaisia kokemuksia varhaiskasvattajilla on havainnoinnista? Miten varhaiskasvattajat keskustelevat havainnoistaan keskenään ja lasten huoltajien kanssa?

Tutkimustuloksissa kävi ilmi, että mitä pienemmät lapset ovat kyseessä, sitä merkittävämpää on aikuisen tuki leikissä. Mitä nuorempia lapset ovat, sitä enemmän korostuu aikuisen tärkeys, erityisesti aikuisen läsnäolo, tarkkaavaisuus, leikkiin osallistuminen sekä leikin rikastuttaminen (Munter 2013, 117). Alle 3-vuotiaiden määrä päivähoitossa on kasvanut viimeisten vuosien aikana koko Suomessa (Laakso 2012). On siis tärkeää, että erityisesti pienten lasten kanssa työskentelevillä on tietoa ja taitoa leikin tukemisesta. Mielestäni olisi mielenkiintoista tutkia syvemmin varhaiskasvattajan roolia pienten lasten leikissä ja kehittää leikkiympäristöä paremmin pienten lasten tarpeita vastaavaksi.

Tutkimustuloksissa korostui varhaiskasvattajan kyky sensitiivisyyteen. Sensitiivisyyttä tarvitaan, jotta voidaan tunnistaa lapsen tunteita, aloitteita ja tuen tarpeita. Mielestäni varhaiskasvattajan sensitiivisyyttä ei tule unohtaa myöskään kasvatuskumppanuuden suhteen. On tärkeää, että varhaiskasvattaja tunnistaa ja kuulee myös lapsen huoltajien tunteet ja tarpeet, sekä tunnistaa perheen suojaavat ja riskitekijät. Mielestäni erityisesti sosionomi-tutkinnon laaja-alaiset opin-

not vahvistavat sensitiivistä työtettä. Olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin sensitiivisyyden merkitystä varhaiskasvattajan työssä.

Leikin mahdollistamisessa korostuu myönteinen kasvatusajatus ja varhaiskasvattajien arvostava asenne leikkiä kohtaan. Lapselle merkittäviä asioita ymmärretään paremmin, kun perehdytään lasten omaan leikkikulttuuriin (Kalliala 2012, 205.) Aikuisella tulee olla aikaa osallistua lasten leikkiin heidän pyytäessä sekä luoda leikkimielinen ja salliva tunnelma (Sinkkonen 2008, 243). Leikin edistäminen edellyttää kasvattajilta tahtoa kehittää toimintaansa, kykyä tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä sekä keskustella näistä asioista muiden kasvattajien kesken (Turunen 2016b, 29). Olisi siis tärkeätä, että varhaiskasvattajat pysähtyvät säännöllisesti pohtimaan yhdessä, annetaanko leikille tarpeeksi arvostusta, aikaa ja mahdollisuuksia. Leikin arvostaminen näkyy esimerkiksi siinä, että leikkijä ei tarvitse siivota heti, vaan niitä saadaan jatkaa myöhemmin. Pohdin, onko varhaiskasvattajilla aikaa osallistua lasten leikkiin ulkoilun aikana? Usein aikuiset keskittyvät valvomaan lasten toimintaa, sillä lapsiryhmien ulkoillessa samaan aikaan päiväkodin pihalla on paljon lapsia. Voisiko osa aikuisista keskittyä ulkoilun valvontaan ja osa lasten kanssa leikkimiseen? Tämä olisi mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe.

Kun tutkitaan lapsille itselleen merkityksellistä aihetta, kuten leikkiä, tutkimuksessa tulisi huomioida lasten näkökulma (Säkkinen 2008, 177). Mahdolliset jatkotutkimuksissa voitaisiin haastatella varhaiskasvattajien sijasta lapsia. Miten lapset itse kokevat sen, kun varhaiskasvattaja osallistuu mukaan leikkiin? Mitä he toivoisivat varhaiskasvattajilta? Miten lapset itse muuttaisivat päiväkodin leikkiympäristöjä?

LÄHTEET

- Aaltonen, Riitta; Lehtinen, Taisto; Leppänen, Kyllikki; Peltonen, Tiina; Tarvo, Marja-Terttu; Tuunainen, Päivä & Viherä-Toivonen, Anne 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja 2008:3. Viitattu 15.4.2018. http://www.socca.fi/files/486/Havainnointi_pedagoginen_tuki_varhaiskasvatuksessa_2008.pdf.
- Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto 2017. Sosionomi tuottaa hyvinvointia läpi elämän. Ammattikorkeakoulutus sosiaalialan muutoksen edistäjänä. Arene ry:n työryhmän selvitys sosiaalialan tilanteesta ja kehityksestä 2017. Viitattu 27.3.2018. http://www.arene.fi/sites/default/files/PDF/2017/arene_sosionomiselvitys_pitka_raportti_fin.pdf.
- Cantell, Hannele 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja C. Katsauksia ja aineistoja 17. Diakonia-ammattikorkeakoulu: Tampere. 5., uudistettu laitos.
- Eerola-Pennanen, Paula; Vuorisalo, Mari & Raittila, Raija 2017. Johdatus varhaiskasvatukseen. Teoksessa Merja Koivula, Anna Siippainen & Paula Eerola-Pennanen (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino. 17–29. Viitattu 27.3.2018. Saatavissa <http://ellibslibrary.com>, Ellibs-aineisto.
- Espoon kaupunki i.a. Leikkitaitojen harjoittelu päivähoitossa – kuinka tukea lasta, jolla on itsesäätelyn vaikeutta. Ohje päivähoidolle.
- Grieshaber, Susan & McArdle, Felicity 2010. The Trouble with Play. Maidenhead: Open University Press.
- Hakala, Juha 2015. Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa Rainne Valli & Juhani Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. 4. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 14–26.

- Hakkarainen, Pentti & Bredikyte, Milda 2013. Kehittävän leikkipedagogiikan perusteet. Majavesi: Kogni Oy.
- Hakkarainen, Pentti 2008. Leikki ja leikin ohjaus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Aili Helenius & Riitta Korhonen (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 99–138.
- Hakkarainen, Pentti 2010. Lähikehityksen vyöhyke – pedagogiikan kulmakivi? Kasvatus 41 (3), 240–251.
- Helenius, Outi & Suhonen, Eira 2005. Toimintaan sitoutuneisuuden arvioiti leikki-ikäisellä lapsella. Teoksessa Elina Kontu & Eira Suhonen (toim.) Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. Helsinki: Yliopistopaino, 73–82.
- Happo, Iiris 2008. Sosionomin (AMK) osaaminen ja osaamishaasteet varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Leena Viinamäki (toim.) 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, 99–114. Viitattu 31.8.2018.
- Helenius, Aili & Korhonen, Riitta 2016. Leikin ensi askeleita. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus. 68–77.
- Helenius, Aili & Lummelahti, Leena 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helenius, Aili & Mäntynen, Pirkko 2002. Leikin aakkoset. Teoksessa Aili Helenius, Kirsti Karila, Hilikka Munter, Pirkko Mäntynen & Helena Sirenius (toim.) Pienet päivähoidossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: WSOY, 133–162.
- Helminen, Jari 2014. Sosiaalialan työmenetelmien ja kehittämistoiminnan osajat. Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan erikoistumiskoulutukset vahvistamassa ammatillista osaamista. Sosiaali- ja terveystieteiden raportteja ja muistioita 2014:8. Viitattu 17.1.2018. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70269/URN_ISBN_978-952-00-3477-1.pdf?sequ.

- Helsingin kaupunki 2015. Päivähoito. Varhaiskasvatusalueet. Viitattu 9.6.2015.
<http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/paivahoito-ja-koulutus/paivahoito/paivakotihoito/varhaiskasvatusalueet>.
- Hintikka, Maija 2009. Leikki, lapsuuden tärkein asia. Teoksessa Timo Jantunen & Raija Lautela (toim.) Kuningasvuosi. Lapsuuden kultta-aika. Sas-tamala: Tammi. 140–163.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Hel-sinki: Tammi.
- Hänninen, Riitta 2003. Leikki: ilmiö ja käsite. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 76. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Häyrynen, Eeva-Leena 2018. Aikuisen rooli itsesäätelytaidoissa tukea tarvitse-van lapsen leikissä. Teoksessa Jonna Kangas ja Elina Fonsén (toim.) Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut. Hel-singin yliopisto, 181–194. Verkkojulkaisuna:
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3.
- Järvinen, Mervi; Laine Anne & Hellman-Suominen, Kirsi 2012. Varhaiskasvatus-ta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Kalliala, Marjatta 2006. Play Culture in a Changing World. Maidenhead: Open University Press.
- Kalliala, Marjatta 2011. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.
- Kalliala, Marjatta 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten koke-mukset päivähoidossa. Helsinki: Gaudeamus.
- Kari, Jouko & Risteelä, Lassi-Pekka 2004. Liikettä pihaleikkeihin. Valo ry:n jär-jestämän Pihaleikit-koulutuksen opetusmateriaali.
- Karjalainen, Sakari & Saxén, Lauri 2002. Vilppi tieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Gaudeamus Kir-ja, 221–245.
- Kitson, Neil 2010. Children's fantasy role play – why adults should join in. Teok-sessa Janet Moyles (toim.) The Excellence of Play. Maidenhead: Open University Press, 108–120. 3. painos.

- Koivunen, Pirjo-Leena & Lehtinen, Taisto 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Komi, Tiina 2014a. Leken utvecklar hjärnan. *Lastentarha* 77 (1), 46–49.
- Komi, Tiina 2014b. Leikkien kolmannelle luokalle. *Lastentarha* 77 (1), 16–18.
- Laakso, Antti 2012. Päiväkodit täyttyvät alle 3–vuotiaista. Viitattu 10.1.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-6389423>.
- Laitila, Krista & Rantanen, Susanne 2018. Jos leikki tuo lähikehityksen vyöhykkeen, mihin tarvitaan lastentarhanopettajaa? Teoksessa Jonna Kangas ja Elina Fonsén (toim.) *Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona*. Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut. Helsingin yliopisto, 155–165. Verkkojulkaisuna: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3.
- Lapsen oikeuksien komitea 2013. Yleiskommentti nro 17 (2013) lapsen oikeudesta lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin, virkistystoimintaan, kulttuurielämään ja taiteisiin (31 artikla). Viitattu 9.6.2016. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRS_17.pdf.
- Lastentarhanopettajanliitto 2005. Lastentarhanopettajan ammattietiikka. Viitattu 31.8.2018. <http://www.lastentarha.fi/cs/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=ContentDisposition&blobheadername2=Content-Type&blobheadername3=no-cache&blobheadername4=nocache&blobheadervalue1=attachment%3B+filename%3DLastentarhanopettajan%2Bammattietiikka0.pdf&blobheadervalue2=application%2Fpdf&blobheadervalue3=Cache-Control&blobheadervalue4=Pragma&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1409185492144&ssbinary=true>.
- Lehtinen, Elina & Koivula, Merja 2017. Leikki yhdistää lapsia ja aikuisia. Teoksessa Merja Koivula, Anna Siippainen & Paula Eerola-Pennanen (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino. 142–154. Viitattu 27.3.2018. Saatavissa <http://ellibslibrary.com>, Ellibs-aineisto.
- Leinonen, Jonna 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Johanna Heikka, Elina

- Fonsén, Janniina Elo & Jonna Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry, 16–40.
- Lyytinen, Paula & Lautamo, Tiina 2003. Leikki. Teoksessa Tiina Siiskonen, Tuija Aro, Timo Ahonen & Ritva Ketonen (toim.) Joko se puhuu? Kie-
lenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-
kustannus, 199–219.
- Mikkola, Petteri & Nivalainen, Kirsi 2009. Lapselle hyvä päivä tänään – näkö-
kulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Ensimmäinen painos.
Saarijärvi: Pedatieto.
- Munter, Hilikka 2013. Alle 3–vuotiaiden leikki, kuvittelu ja lasten aloitteisiin tart-
tuva narratiivinen pedagogiikka. Teoksessa Kirsti Karila & Lasse
Lipponen (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Vas-
tapaino. 113–158.
- Niikko, Anneli & Korhonen, Merja 2014. Varhaiskasvattajat lapsikeskeisen pe-
dagogiikan kehittäjinä päiväkodissa. Kasvatus 45 (2), 127–139.
- Ojala, Mikko 2015. Varhaiskasvatus, esiopetus ja koulun alku lapsen oppimisen
ja kehittymisen näkökulmasta. Tutkimuksia 368. Helsinki: Helsingin
yliopisto.
- Opetushallitus 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset
ja ohjeet 2016:17. Viitattu 17.3.2018. [http://www.oph.fi/download/
179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf](http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf).
- Palokangas, Leena 2018. Leikki on iloa ja vauhtia – Näkökulmia päiväkotii-
ikäisten lasten fyysisen aktiivisuuden tärkeyteen. Teoksessa Jonna
Kangas ja Elina Fonsén (toim.) Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä
ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Opettajankoulutuslaitok-
sen muut julkaisut. Helsingin yliopisto, 130–140. Verkkojulkaisuna:
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3.
- Pietarinen, Juhani & Launis, Veikko 2002. Etiikan luonne ja alueet. Teoksessa
Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pieta-
rinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Gaudeamus Kirja,
42–57.

- Pietarinen, Juhani 2002. Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Gaudeamus Kirja, 58–69.
- Päiväkoti Kytöniitty ia. Päiväkoti Kytöniityn varhaiskasvatussuunnitelma. Viitattu 2.9.2017. <https://www.hel.fi/static/vaka/vasut/pk-kytoniitty-vasu.pdf>.
- Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus i.a. Pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämisyksikkö VKK-Metro. Viitattu 24.4.2018. http://www.socca.fi/kehittaminen/aiempaa_kehittamista/varhaiskasvatus_vkk-metro/tietoa_vkk-metrosta.
- Repo, Laura 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Reunamo, Jyrki 2007. Tasapainoinen varhaiskasvatus. Erilaisia tapoja suhtautua muutokseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Rutanen, Niina 2013. Pienten lasten jännitteiset leikin tilat alle 3-vuotiaiden ryhmässä. Teoksessa Kirsti Karila & Lasse Lipponen (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino. 95–112.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. Verkkojulkaisu. Viitattu 19.9.2017. <http://www.fsd.uta.fi/metelma-opetus>.
- Salo, Lydia & Salmi, Kiira 2018. Vuorovaikutuksellisen leikin rakentuminen ja sen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Jonna Kangas ja Elina Fonsén (toim.) Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut. Helsingin yliopisto, 6–20. Verkkojulkaisuna: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3.
- Siljamäki, Tuija 2015. Aina tärkeä leikki. Lastentarha 78 (5), 16–17.
- Sinkkonen, Jari 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.
- Smids, Saskia 2018. Varhaiskasvatuksen vapaan leikin pelikentät. Teoksessa Jonna Kangas ja Elina Fonsén (toim.) Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut. Helsingin yliopisto, 35–46. Verkkojulkaisu-

- na: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3.
- Sosiaalialan AMK-verkoston verkostokokous 2016. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Verkostokokous Kuopiossa 29.4.2016. Viitattu 27.3.2018. <https://www.innokyla.fi/documents/1167850/5e8f1ef1-7a5b-4dfb-a629-0ea09dbfe904>.
- Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet 2003. Viitattu 15.11.2017. <http://www.aka.fi/globalassets/awanhat/documents/tiedostot/julkaisuut/suomen-akatemian-eettiset-ohjeet-2003.pdf>.
- Syrjäläinen, Eija; Eronen, Ari & Värri, Veli-Matti 2007. Johdanto. Teoksessa Eija Syrjäläinen, Ari Eronen & Veli-Matti Värri (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampere University Press, 7–12.
- Säkkinen, Laura 2018. Aikuinen tuo leikkiin mukanaan oppimisen elementin. Teoksessa Jonna Kangas ja Elina Fonsén (toim.) Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut. Helsingin yliopisto, 166–180. Verkkojulkaisuna: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. 6.uudistettu painos.
- Turunen, Saija 2016a. Tutkimusta leikin ulottuvuuksista. Teoksessa Ilkka Tahvanainen & Saija Turunen (toim.) Leikki astuu varpaille. Kokemuksia VKK-Metron leikin kehittämiskaudesta. Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, 142–143. Soccan työpapereita 2016:1. Viitattu 14.3.2018. http://www.socca.fi/files/5553/Leikki_astuu_varpaille_-julkaisu.pdf.
- Turunen, Saija 2016b. ”Nyt tiedetään, että aikuisten kuuluukin leikkiä”. Kasvattajan rooli leikkiä edistävissä ja rajoittavissa tekijöissä. Socca – pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Työpapereita 2016:2. Viitattu 14.3.2018. http://www.socca.fi/files/5859/Nyt_me_tiedetaan_etta_aikuisten_kuluukin_leikkia_-_Kasvattajan_rooli_leikkia_edistavissa_ja_rajoittavissa_tekijoissa.pdf.

- Valli, Raine 2002. Yksinkertainen kysymys – vaikea ymmärtää. Kyselylomakkeen kysymysten merkitysanalyttinen tarkastelu. *Kasvatus* 33 (5), 533–543.
- Valli, Raine 2015. Paperinen kyselylomake. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin* 1. 4. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 84–108.
- Vehkalahti, Kimmo 2008. *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Vammala: Tammi.
- Viittala, Kaisu 2006. *Lasten yhteinen varhaiskasvatus. Erityisestä moninaisuuteen*. Tampere: Tampere University Press.

LIITE 1: Saatekirje

Hei päiväkodin väki!

Kiitos, että saan tehdä opinnäytetyöni yhteistyössä teidän kanssa! Työni aihe on *Kasvattajan rooli päiväkodin leikkitoiminnassa*.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää:

- millainen merkitys aikuisen osallistumisella on leikin kannalta.
- miten aikuinen voi tukea ja edistää leikkiä.
- ja lisätä ymmärrystä leikin tärkeydestä lapsen kehityksen kannalta.

Tavoitteena on löytää eri keinoja siihen, miten varhaiskasvattaja voisi paremmin ohjata ja tukea pitkäkestoista leikkiä päiväkodissa. Tutkimukseni kohderyhmänä ovat 0-6-vuotiaiden parissa työskentelevät varhaiskasvattajat.

Kerään tietoa aiheesta kyselylomakkeen avulla, joka koostuu avoimista kysymyksistä. *Vastaaminen on teille vapaaehtoista ja se tehdään nimettömästi*. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja hävitetään, kun opinnäytetyö on valmis. *Opinnäytetyössä käsitellään vastauksia siten, ettei vastaajia voida tunnistaa niistä*. Tavoitteena on kerätä monipuolista ja moniammatillista tietoa. Toivon, että mahdollisimman moni teistä haluaa osallistua kyselyyn.

Jaan lomakkeet __ . 4.2017. Valmiit lomakkeet voitte palauttaa kahvihuoneen seinään kiinnitettyyn kirjekuoreen __ .4.2017 mennessä. Tulen hakemaan kuoren tämän jälkeen. Valmis opinnäytetyö esitellään myöhemmin koulussa julkaisuseminaarissa sekä julkistetaan Theseus-tietokantaan internettiin kaikille nähtäväksi. Saatte myös päiväkotinne paperisen version opinnäytetyöstäni.

Ystävällisin terveisin,

Katja Ilkanheimo
sosionomi-opiskelija + Ito
Diakonia-ammattikorkeakoulu

p. xxx xxxxxxxx

LIITE 2: Kyselylomake

KASVATTAJAN ROOLI PÄIVÄKODIN LEIKKITOIMINNASSA - KYSELY

Tämä lomakkeella kerään tietoa opinnäytetyötäni varten. Lomakkeessa on kaksi eri osaa ja lomakkeeseen vastataan **nimettömästi**. Kirjoitathan vastauksesi **selkeällä käsialalla**. Jos vastauksesi ei mahdu sille varattuun tilaan, voit jatkaa sitä paperin toiselle puolelle, kunhan **merkitset selvästi**, mihin kysymykseen vastauksesi liittyy. Kaikkiin kysymyksiin vastaaminen ei ole pakollista, mutta toivottavaa. Vastaukset säilytetään ja käsitellään luottamuksellisesti ja hävitetään, kun opinnäytetyö on valmis. Valmiissa opinnäytetyössä vastaajia ei voida tunnistaa.

Täytettyäsi lomakkeen voit palauttaa sen **kahvihuoneessa merkittyyn kirjekuoreen __.4.2017 mennessä**. Jos sinulla on kysyttävää lomakkeeseen ja sen kysymyksiin liittyen, olethan yhteydessä minuun.

Suurkiitos avustasi!

Katja Ilkanheimo,
sosionomiopiskelija + Ito
Diakonia-ammattikorkeakoulu

p. xxx xxxxxxxx

.....

OSA 1: Leikin merkitys päiväkodin toiminnassa

1.1. Miten leikki on huomioitu ryhmäsi viikko-ohjelmassa? Millainen merkitys on vapaalla leikillä?

1.2. Miten hyödynnät leikkiä työvälineenä? Miksi?

1.3. Minkä ikäisiä lapset ryhmässäsi ovat? Millaisia erityispiirteitä liittyy heidän ikäistensä leikkiin, jotka kasvattajan tulisi huomioida työssään?

1.4. Miten lapsiryhmässäsi tuetaan pitkäkestoista leikkiä?

1.5. Miten olette kehittäneet leikkiä päiväkodissanne VKK-Metron myötä? Entä omassa ryhmässäänne?

OSA 2: Aikuisen rooli leikissä

2.1. Millaisia rooleja kasvattajalla on leikissä?

2.2. Miten ja miksi havainnoit leikkiä lapsiryhmässäsi?

2.3. Millaisia tietoja, ominaisuuksia tai taitoja kasvattajalla tulee olla, jotta hän voi edistää leikkiä?

2.4. Osallistutko lasten *sisäleikkiin* työpäiväsi aikana? Miksi/miksi et, miten?

2.5. Osallistutko lasten *ulkoleikkiin* työpäiväsi aikana? Miksi/miksi et, miten?

2.6. Millaiset lapset ja millaisissa tilanteissa lapset tarvitsevat kasvattajan tukea leikkiin?

2.7. Miten lapset suhtautuvat siihen, kun aikuinen osallistuu leikkiin?

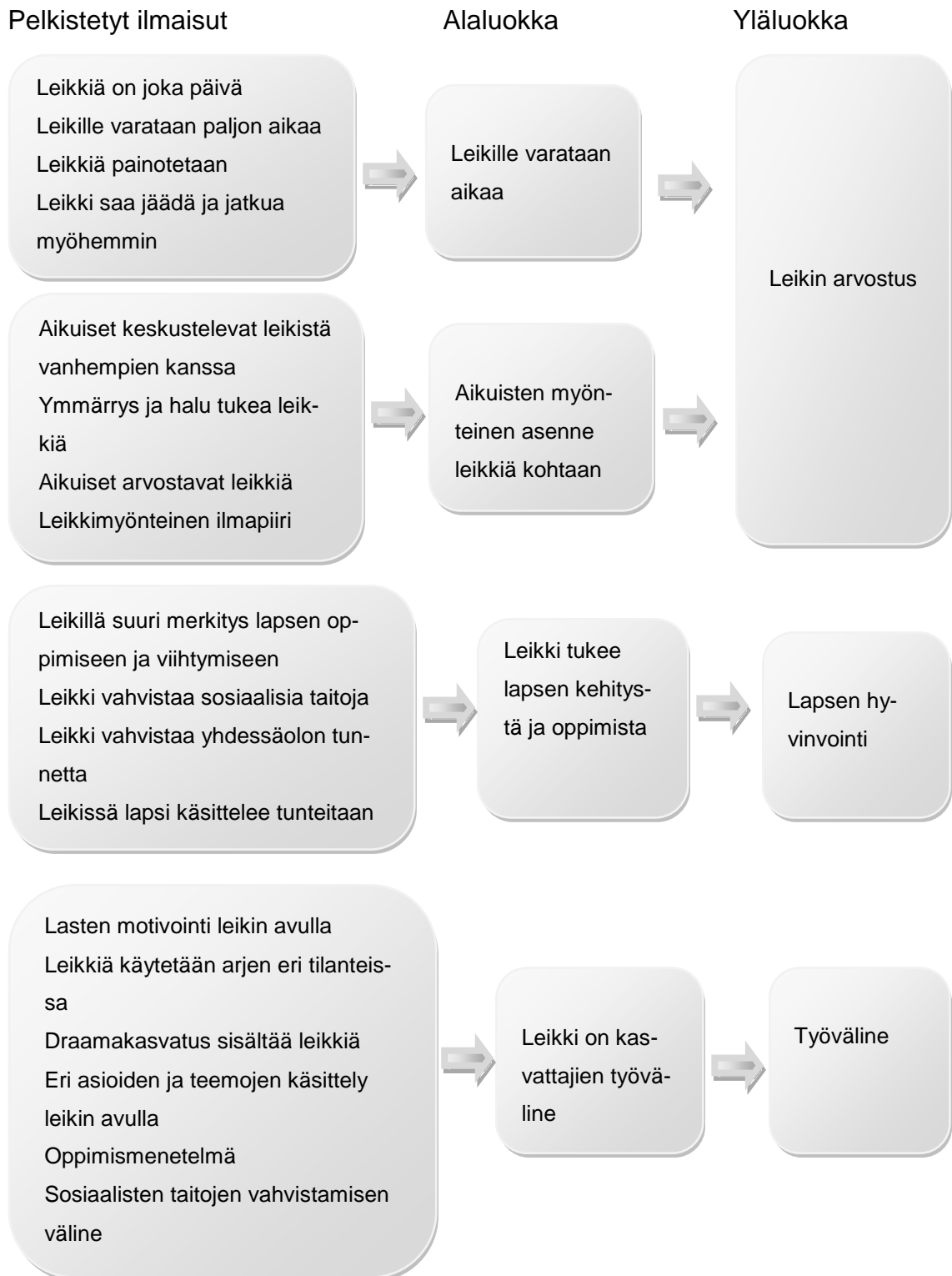
2.8. Millainen merkitys kasvattajalla on leikin edistäjänä lapsiryhmässä? Miten kasvattaja voi edistää leikkiä?

2.9. Voiko kasvattajan osallistuminen leikkiin haitata leikkiä ja sen sujuvuutta? Miten?

3. Millainen ympäristö olisi mielestäsi ihanteellinen pitkäkestoisen leikin kannalta?

LIITE 3: Kasvattajan rooli päiväkodin leikkitoiminnassa

KUVIO 1. Leikin merkitys päiväkodin toiminnassa

KUVIO 2. Aikuisen rooli leikissä

